

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ:

Завідувач кафедри,

д.е.н., професор

Світлана

_____
ХАЛАТУР

“ _____ ” _____ **2025 р.**

ДИПЛОМНА РОБОТА

**Удосконалення управління витратами аграрного підприємства
для підвищення його прибутковості**

Виконав: здобувач за

освітньо-професійною програмою

**«Фінанси, банківська справа та
страхування» зі спеціальності**

**072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»**

Анатолій ШЕВЧУК

Керівник: к.е.н., доцент

Оксана ПАВЛЕНКО

Дніпро – 2025

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній ступінь магістр
Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

_____ Світлана ХАЛАТУР

« ____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу здобувачу

ШЕВЧУКУ АНАТОЛІЮ СЕРГІЙОВИЧУ

- 1. Тема кваліфікаційної роботи** «Удосконалення управління витратами аграрного підприємства для підвищення його прибутковості».
- 2. Керівник роботи** Павленко Оксана Павлівна, к.е.н., доцент.
затверджені наказом ДДАЕУ від «07» жовтня 2025 р. № 2996.
- 3. Строк подання здобувачем роботи** «05» грудня 2025 року.
- 4. Вихідні дані до роботи:** фінансова і статистична звітність за 2020-2024 роки Дніпропетровської дослідної станції овочівництва і баштанництва НААН України, джерела навчальної літератури, лекційних матеріалів, підручників, навчальних посібників, наукових публікацій, статей, періодичних видань, науково-практичних конференцій, інформація Державної служби статистики України.
- 5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити)** 1. Теоретико-методологічна складова управління витратами аграрного підприємства. 2. Фінансова оцінка діяльності ДДС ІОБ НААН України. 3. Шляхи удосконалення управління витратами в контексті підвищення прибутковості аграрного підприємства.
- 6. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).**
1. Методи управління витратами аграрного підприємства. 2. Оцінка середьорічної вартості основних та оборотних активів ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024рр. 3. Структура товарної продукції ДДС ІОБ НААН України в 2024рр. 4. Аналіз коефіцієнтів майнового стану ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 рр. 5. Аналіз коефіцієнтів оборотності ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 рр. 6. Тенденції зміни коефіцієнтів фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України а 2020-2024 роках. 7. Тенденції зміни коефіцієнтів ліквідності ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 роках. 8. Динаміка елементів витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 рр. 9. Структура операційних витрат ДДС

ІОБ НААН України в 2024 році. 10. Напрями удосконалення управління витратами аграрного підприємства. 11. Аналітичні тренди витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 12. Кореляційно-регресійна залежність доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 13. Кореляційно-регресійна залежність операційних витрат і капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 14. Кореляційно-регресійна залежність операційних витрат і активів ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 15. Кореляційно-регресійна залежність прибутку і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 16. Оцінка трендового аналізу доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр. 17. Аналітичне прогнозування доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України.

7. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

8. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Розділ 1. Теоретико-методологічна складова управління витратами аграрного підприємства	Червень 2025 р.	
2	Розділ 2. Фінансова оцінка діяльності ДДС ІОБ НААН України	Липень-серпень 2025 р.	
3	Розділ 3. Шляхи удосконалення управління витратами в контексті підвищення прибутковості аграрного підприємства	Вересень-жовтень 2025р.	
4	Висновки та пропозиції	Листопад 2025р.	
5	Оформлення дипломної роботи	Грудень 2025 р.	

Здобувач _____

Анатолій _____

ШЕВЧУК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____

_____ Оксана

ПАВЛЕНКО

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	11
1.1. Роль витрат та їх види в діяльності аграрного підприємства	11
1.2. Методологічна складова управління витратами аграрного підприємства	14
1.3. Фінансові інструменти управління витратами аграрного підприємства	18
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ	24
2.1. Організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України	24
2.2. Оцінка діяльності ДДС ІОБ НААН України за фінансовими показниками	35
2.3. Оцінка витрат та прибутковості ДДС ІОБ НААН України	44
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	54
3.1. Шляхи удосконалення управління витратами в контексті підвищення прибутковості аграрного підприємства	54
3.2. Оптимізація витрат при економетричному моделюванні та його вплив на підвищення прибутковості ДДС ІОБ НААН України	59
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	75

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

80

РЕФЕРАТ

Тема: «Удосконалення управління витратами аграрного підприємства для підвищення його прибутковості»

Дипломна робота магістра: 84 с., 17 табл., 17 рис., 45 літературних джерел.

Метою дипломної роботи є удосконалення управління витратами для підвищення прибутковості аграрного підприємства.

Предмет дослідження: визначення теоретико-методологічних складових управління витратами аграрного підприємства для підвищення його прибутковості «ДДС ІОБ НААН України».

Об'єкт дослідження: процес формування фінансових результатів діяльності «ДДС ІОБ НААН України» з метою забезпечення його конкурентоспроможності.

Методи дослідження:

При написанні магістерської кваліфікаційної роботи здійснено дослідження організаційно-фінансової характеристики діяльності та оцінку фінансових показників підприємства, проведено фінансовий аналіз витрат, економетричне моделювання та надано відповідні рекомендації щодо удосконалення управління витратами аграрного підприємства для підвищення його прибутковості. Результати отримані під час виконання кваліфікаційної роботи надані для підвищення прибутковості «ДДС ІОБ НААН України».

АНОТАЦІЯ

ВИТРАТИ, УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ, ПРИБУТКОВІСТЬ, ФІНАНСОВА ОЦІНКА, ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ, АГРАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО

ANNOTATION

EXPENSES, EXPENSE MANAGEMENT, PROFITABILITY, FINANCIAL EVALUATION, EXPENSE OPTIMIZATION, AGRICULTURAL ENTERPRISE

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних умовах функціонування аграрного сектора України підвищення ефективності виробництва та забезпечення прибутковості підприємств значною мірою залежить від рівня організації управління витратами. Постійне зростання цін на матеріально-технічні ресурси, енергоносії, насіння та добрива, а також високий рівень невизначеності, пов'язаний із кліматичними та ринковими ризиками, зумовлює необхідність пошуку нових підходів до оптимізації витрат. Раціональне управління витратами є ключовою умовою формування конкурентоспроможної собівартості та забезпечення фінансової стійкості аграрного підприємства. Саме тому дослідження механізмів удосконалення управління витратами для підвищення прибутковості є вкрай актуальним і відповідає сучасним потребам аграрного сектору, який перебуває в умовах трансформації та посиленої конкуренції.

Довлі частко в науковій літературі розглядається пролема управління витратами аграрних підприємств, такими як: Аверчева Н.О., Гринченко О.В., Артамонова Н., Артамонов Є., Бірюков Є.І., Гарафонова О.І., Худолей В.Ю., Бондаренко Н., Кудлай А., Борисюк Я.В., Семеняка Я.В., Вакуленко В., Мялковський В., Юнтао Л., Варченко О.М., Свиноус І.В., Іванова Л.С., Ткаченко К.В., Биба В.А., Гоменюк М.О., Довжик О.О., Гаркуша С.А., Сидоренко Н.В., Цал-Цалко Ю.С, [1-9,13,15-17,20,33,36,37,40,44]. Але попри значний обсяг наукових досліджень у сфері обліку, аналізу та контролю витрат, на практиці багато аграрних підприємств стикаються з недосконалою системою планування, обліку та управління витратами. Недостатнє застосування сучасних інструментів фінансового управління, відсутність повноцінного контролінгу, слабке використання цифрових технологій та аналітичних методів знижують ефективність прийняття рішень. Проблемою також є нераціональна структура витрат, неефективне використання ресурсів та недостатня орієнтація на зниження собівартості

продукції. Все це потребує ґрунтовного наукового та практичного вдосконалення системи управління витратами з урахуванням особливостей аграрного виробництва.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і методологічних підходів, засад та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління витратами аграрного підприємства з метою підвищення його прибутковості.

Відокремимо завдання дослідження: для досягнення поставленої мети при написанні магістерської роботи визначено такі завдання:

- проаналізувати теоретичні засади управління витратами аграрного підприємства та їх роль у формуванні фінансових результатів.
- дослідити структуру, динаміку та чинники формування витрат на прикладі конкретного підприємства.
- оцінити ефективність чинної системи управління витратами та визначити основні проблеми і резерви оптимізації.
- визначити вплив витрат на рівень прибутковості підприємства та оцінити економічні результати діяльності.
- обґрунтувати напрями удосконалення управління витратами з використанням сучасних фінансових інструментів і цифрових технологій.
- розробити практичні рекомендації щодо оптимізації витрат і підвищення рентабельності аграрного виробництва.

Об'єкт дослідження – фінансово-господарська діяльність аграрного підприємства «Дніпропетровська дослідна станція овочівництва і баштанництва НААН України» в умовах ринкової економіки.

Предмет дослідження – процес управління витратами аграрного підприємства, а також теоретичні та методичні підходи, економічні відносини, фінансові механізми та практичні інструменти управління витратами, що впливають на рівень прибутковості аграрного підприємства.

Методи дослідження. В магістерській роботі застосовуються такі методи дослідження: аналіз і синтез – для дослідження структури та

динаміки витрат; економіко-статистичні методи – для оцінки показників ефективності та прибутковості; порівняльний аналіз – для зіставлення інформації за різні періоди; графічний метод – для візуалізації результатів; метод економічного моделювання – для визначення впливу витрат на фінансові результати; метод експертних оцінок – для визначення пріоритетних напрямів оптимізації витрат; абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків і пропозицій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- уточнено сутність та структуру витрат аграрного підприємства з урахуванням сучасних умов діяльності, цифрових технологій і ризиків агробізнесу.

- обґрунтовано модель удосконалення управління витратами, що поєднує традиційні економічні методи, контролінг, СVP-аналіз та елементи цифрової аналітики.

- розроблено практичні рекомендації з оптимізації витрат, що забезпечують підвищення прибутковості та фінансової стійкості підприємства, включаючи використання прогнозування та сучасних методів бюджетування.

Інформаційне забезпечення дослідження. Інформаційну основу магістерської роботи становлять: нормативно-правові акти України, що регламентують фінансову діяльність аграрних підприємств; статистичні дані Державної служби статистики України та Мінагрополітики; внутрішня фінансова звітність підприємства (форма №1 «Баланс», форма №2 «Звіт про фінансові результати», форма 3 «Звіт про рух грошових коштів», форма №4 «Звіт про власний капітал», №5 «Примітки до річної фінансової звітності», управлінські звіти); монографії, наукові публікації, статті вітчизняних та зарубіжних авторів з проблематики управління витратами підприємств; цифрові інформаційні системи та ресурси (аналітичні платформи, електронні бази даних); власні розрахунки та аналітичні узагальнення автора.

Публікації. Результати дослідження опубліковано в статті «Підвищення рентабельності як домінуючого показника фінансового аналізу аграрних підприємств» в фаховому журналі «Агросвіт» (листопад, 2025).

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел із 45 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 84 сторінках друкованого тексту. Робота містить 17 таблиць, 17 рисунків, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Роль витрат та їх види в діяльності аграрного підприємства

Витрати є однією з ключових економічних категорій, що відображають фактичне використання ресурсів підприємства у процесі виробництва продукції, виконання робіт або надання послуг. У діяльності аграрного підприємства вони відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки визначають ефективність виробничих процесів, собівартість продукції, рівень рентабельності та фінансову стабільність. В умовах сучасної економіки, коли аграрні підприємства стикаються з нестабільністю ринків, сезонністю виробництва, зміною кліматичних умов та коливанням цін на ресурси, контроль і оптимізація витрат набувають стратегічного значення для збереження конкурентоспроможності та фінансової стійкості [43, с.212].

Витрати в аграрному виробництві виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони є показником економічної діяльності підприємства, відображаючи реальне споживання ресурсів – матеріалів, палива, електроенергії, робочої сили та основних фондів. По-друге, витрати визначають собівартість продукції, яка є основою для формування цінової політики та оцінки рентабельності виробництва. По-третє, витрати виконують контрольну функцію: аналіз їх динаміки дозволяє виявити неефективне використання ресурсів, визначити резерви економії та прийняти управлінські рішення щодо оптимізації виробничих процесів. Нарешті, витрати забезпечують планування фінансових потоків та бюджетування, що є ключовим елементом управління фінансовими ресурсами аграрного підприємства [28, с.151].

У методологічному плані витрати класифікуються за різними ознаками, що дозволяє ефективніше здійснювати контроль і планування. Однією з найважливіших класифікацій є розподіл витрат на постійні та змінні. Постійні витрати не залежать від обсягу виробництва продукції і включають

амортизацію основних засобів, орендні платежі, адміністративні витрати, страхові внески. Вони формують базу для стабільного функціонування підприємства і забезпечують підтримку виробничої інфраструктури незалежно від сезонності або обсягів реалізації. Змінні витрати на пряму залежать від обсягу виробництва і включають витрати на насіння, добрива, корм, паливо, витратні матеріали та оплату праці сезонних робітників. Управління змінними витратами дозволяє оперативно реагувати на коливання ринку та впроваджувати заходи з економії ресурсів [8, с. 23].

Ще одним важливим підходом є розподіл витрат на прямі та непрямі. Прямі витрати безпосередньо пов'язані з виробництвом конкретної продукції або виконанням робіт. У сільському господарстві це насіння, добрива, корми, паливо для механізованих робіт, безпосередня заробітна плата робітників у полі або на фермах. Непрямі витрати пов'язані з функціонуванням підприємства загалом і включають адміністративні витрати, енергію для виробничих приміщень, утримання техніки та об'єктів соціальної інфраструктури. Така класифікація є основою для калькулювання собівартості продукції та визначення ефективності окремих виробничих процесів [14, с.109].

Особливої уваги заслуговує класифікація витрат за економічним змістом: матеріальні, трудові, амортизаційні та фінансові витрати. Матеріальні витрати складають значну частку у структурі виробничих витрат аграрного підприємства і включають насіння, добрива, хімічні препарати, корми, паливо, енергетичні ресурси, запчастини та інші матеріали, необхідні для технологічного процесу. Рациональне використання матеріальних ресурсів безпосередньо впливає на собівартість продукції та її рентабельність. Трудові витрати включають оплату праці постійного та сезонного персоналу, нарахування на соціальні заходи та премії. Ефективне управління цими витратами дозволяє забезпечити продуктивність праці та мотивацію робітників, що особливо важливо для сезонного сільськогосподарського виробництва [6, с.5].

Амортизаційні витрати відображають поступове списання вартості основних засобів і техніки, що використовуються у виробничому процесі. Їх врахування дозволяє планувати оновлення обладнання, прогнозувати капітальні вкладення та забезпечувати безперервність виробничого циклу. Фінансові витрати включають обслуговування кредитів, сплату відсотків за позиками, страхові внески, а також витрати на хеджування цінових ризиків. В умовах високої волатильності цін на продукцію та ресурси фінансові витрати стають важливим інструментом управління ризиками та збереження фінансової стійкості підприємства [23, с.76].

Не менш важливим є управління витратами з урахуванням сезонності та циклічності виробництва. У аграрному секторі більшість витрат концентруються у певні періоди року - посівна, догляд за рослинами, збір урожаю, кормозаготівля. Планування та контроль витрат повинні враховувати ці цикли, що дозволяє уникнути надмірного використання ресурсів і забезпечити їх своєчасну наявність. У цьому контексті методи прогнозування витрат, формування бюджетів та фінансове планування є ключовими інструментами для забезпечення стабільності виробничого процесу [9, с.11].

Також, важливою складовою ефективного управління витратами є економічна безпека підприємства. Надмірне або неконтрольоване збільшення витрат може призвести до зниження рентабельності, фінансових труднощів та втрати конкурентних переваг. Тому система управління витратами повинна поєднувати планування, контроль, аналіз та оптимізацію витрат у реальному часі. Це дозволяє зменшити виробничі ризики, забезпечити стабільність фінансових потоків та підтримувати ефективність підприємства в довгостроковій перспективі [12, с.44].

Отже, витрати є фундаментальним показником економічної діяльності аграрного підприємства, а їх класифікація, контроль і управління відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності виробництва. Застосування системного, методологічно обґрунтованого підходу до витрат дозволяє

підвищити продуктивність праці, зменшити собівартість продукції, забезпечити фінансову стійкість та конкурентоспроможність підприємства на ринку. У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України роль витрат та ефективного управління ними стає визначальною для досягнення економічної стабільності та сталого розвитку підприємства.

1.2. Методологічна складова управління витратами аграрного підприємства

Методологічна складова управління витратами аграрного підприємства охоплює комплекс принципів, методів, інструментів та механізмів, які забезпечують формування, контроль, оптимізацію та прогнозування витрат з урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва. У сучасних умовах нестабільності ринку, зростання виробничих ризиків, подорожчання матеріальних ресурсів та впливу воєнних факторів важливість ефективної системи управління витратами значно зростає. Для аграрних підприємств, діяльність яких залежить від сезонності, біологічних циклів, погодних умов і волатильності цін, методологічний підхід до управління витратами є ключовим інструментом забезпечення економічної стійкості та конкурентоспроможності [3;4].

Основою методології управління витратами є визначення їх складу, структури та класифікації відповідно до економічного змісту. В аграрному виробництві витрати відрізняються значною різноманітністю: вони включають матеріальні витрати (насіння, добрива, корми, паливо), витрати на оплату праці, амортизаційні відрахування, витрати на утримання техніки, енергетичні ресурси, ветеринарні та агрохімічні заходи, тощо. Правильне їх групування дає можливість здійснювати точний облік, визначати питому вагу окремих статей, аналізувати тенденції їх зміни та вплив на собівартість продукції. Методологія передбачає поділ витрат на постійні та змінні, прямі та непрямі, контрольовані та неконтрольовані, що забезпечує більш гнучке планування та обґрунтовані управлінські рішення [5, с.22].

Важливою складовою методології є система нормування витрат, що передбачає встановлення науково і технологічно обґрунтованих норм використання матеріальних ресурсів, енергії та праці для кожного виду продукції. Нормування дозволяє визначити оптимальні витрати на виробничий процес і запобігти їх необґрунтованому перевищенню. Для аграрних підприємств це є критично важливим, оскільки надмірне використання палива, добрив чи кормів може суттєво збільшити собівартість продукції та знизити рентабельність. Впровадження системи нормативів сприяє ресурсозбереженню, оптимізації виробничих процесів та формуванню економічно обґрунтованих бюджетів [1, с.21].

Методологія також включає планування витрат, яке здійснюється на основі виробничих програм, технологічних карт та прогнозів врожайності. Планування дозволяє визначати обсяг необхідних ресурсів, розподіляти витрати за культурами, галузями та підрозділами, а також оптимізувати грошові потоки в умовах сезонності. Особливе значення має формування бюджетів витрат, які відображають очікувані витрати на виробничі цикли і слугують інструментом контролю виконання виробничих показників. Бюджетування забезпечує узгодженість між виробничими можливостями підприємства та доступними фінансовими ресурсами [13, с.39].

Сучасні аграрні підприємства активно використовують інноваційні методи управління витратами, які включають застосування систем точного землеробства, GPS-моніторингу техніки, цифрових платформ для контролю використання добрив та кормів, а також ERP-систем для обліку витрат. Використання цифрових технологій дозволяє оперативно збирати дані, аналізувати їх і приймати управлінські рішення в режимі реального часу. Це значно підвищує ефективність використання ресурсів, дозволяє своєчасно виявляти перевитрати та формувати стратегії економії [2, с.8].

Крім того, методологія управління витратами включає застосування аналітичних і статистичних методів. Використання цих методів дозволяє виявляти резерви економії, оцінювати ефективність використання ресурсів,

порівнювати показники з іншими підприємствами та приймати стратегічні рішення щодо оптимізації виробництва. Аналітичний підхід до витрат є важливим елементом підвищення рентабельності та конкурентоспроможності аграрного підприємства [17, с.301].

Сучасні методи управління витратами (рис.1.1) передбачають застосування таких інструментів, як метод калькулювання за видами діяльності, ABC-costing, маржинальний аналіз, система директ-костинг, аналіз «витрати – обсяг – прибуток», бенчмаркінг та контролінг. Використання цих методів дає можливість підприємству не лише визначати собівартість продукції, а й виявляти вузькі місця та резерви економії, розраховувати точку беззбитковості, прогнозувати фінансові результати та управляти рентабельністю. Особливо ефективними є методи, орієнтовані на змінні витрати, оскільки вони дозволяють оперативно реагувати на зміни ринкової ситуації та адаптувати виробничі стратегії [15,16].

Рис. 1.1. Методи управління витратами аграрного підприємства

Контроль і аналіз витрат є центральним елементом методології управління. На аграрних підприємствах контроль здійснюється за допомогою системи обліку витрат, моніторингу собівартості продукції та аналізу відхилень фактичних витрат від нормативних та планових. Регулярний аналіз структури витрат дає можливість оцінити ефективність використання ресурсів, визначити частку витрат, що мають тенденцію до зростання, та розробити заходи щодо їх оптимізації. Важливу роль відіграє аналіз продуктивності праці, завантаження техніки, ефективності використання земельних ресурсів, а також аналіз енергетичної ефективності [18, с.142].

Методологічна складова управління витратами також передбачає впровадження інноваційних технологій, цифрових рішень і систем автоматизації. Використання ERP-систем, GPS-моніторингу техніки, аграрних інформаційних платформ, систем точного землеробства дозволяє значно підвищити точність обліку витрат, оптимізувати використання ресурсів та зменшити ризик людських помилок. Цифровізація є необхідною умовою сучасного управління витратами, оскільки забезпечує оперативний доступ до даних, сценарний аналіз, моделювання собівартості та управління витратами в реальному часі [20, с135].

Особливої уваги в методології потребує управління витратами в умовах ризиків, які є невід'ємною характеристикою сільського господарства. Витратами необхідно управляти з урахуванням впливу погодних умов, коливань ринкових цін, сезонності виробництва та воєнних викликів. Для цього використовують страхування ризиків, диверсифікацію видів діяльності, хеджування цінкових ризиків, резервування коштів та формування адаптивних виробничих програм [24].

Отже, методологічна складова управління витратами аграрного підприємства є комплексною системою, яка включає класифікацію витрат, їх нормування, планування, облік, аналіз, контроль, застосування сучасних методів калькулювання та цифрових технологій. Ефективне управління витратами забезпечує підприємству можливість мінімізувати собівартість

продукції, підвищити рентабельність, оптимізувати використання ресурсів і забезпечити фінансову стійкість у довгостроковій перспективі. За рахунок системності та стратегічного підходу до управління витратами аграрне підприємство може досягти конкурентних переваг, підвищити ефективність виробництва та адаптуватися до сучасних викликів аграрного ринку.

1.3. Фінансові інструменти управління витратами аграрного підприємства

Ефективне управління витратами є однією з ключових передумов фінансової стійкості та конкурентоспроможності аграрного підприємства. В умовах зростаючих цін на ресурси, сезонності виробництва, коливань врожайності та нестабільності ринку сільськогосподарської продукції питання оптимізації витрат стає надзвичайно актуальним. Фінансові інструменти управління витратами дозволяють підприємству не лише контролювати використання ресурсів, а й прогнозувати фінансові результати, визначати резерви економії та підвищувати рентабельність виробництва [26].

Перш за все, до числа ефективних фінансових інструментів належать бюджетування та фінансове планування. Бюджетування дозволяє сформулювати чітку структуру витрат за окремими статтями, культурами, галузями чи підрозділами підприємства, визначити обсяги ресурсів, необхідних для виконання виробничого циклу, та забезпечити контроль їх використання. Бюджетування витрат передбачає встановлення нормативів та планових значень, що дозволяє оцінювати відхилення фактичних витрат від планових і своєчасно реагувати на їх перевищення. Фінансове планування у поєднанні з бюджетуванням є ключовим інструментом стратегічного управління витратами, адже дозволяє оцінити потребу у фінансових ресурсах, визначити джерела їх формування та розподілу, а також прогнозувати рентабельність окремих виробничих процесів [27,с.5].

Ще одним важливим інструментом є система калькулювання собівартості. В аграрному виробництві калькулювання дозволяє точно визначити витрати на одиницю продукції, виділити прямі та непрямі витрати, матеріальні та трудові ресурси. Використання сучасних методів калькулювання, таких як ABC-costing (Activity-Based Costing), дозволяє більш точно розподіляти непрямі витрати між видами продукції та виявляти найбільш витратні процеси. Такий підхід дає можливість визначати резерви економії та приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо скорочення витрат без погіршення якості продукції [30, с159].

Важливим фінансовим інструментом є аналіз «витрати - обсяг - прибуток» (CVP-аналіз). Цей метод дозволяє підприємству оцінити взаємозв'язок між витратами, обсягом виробництва та прибутком, визначити точку беззбитковості та сформувавши оптимальні обсяги виробництва для максимізації прибутку. У аграрному виробництві CVP-аналіз допомагає враховувати сезонність, коливання врожайності та ринкових цін, а також оптимально розподіляти ресурси між культурами чи галузями діяльності [31, с.60].

Для оптимізації витрат у сільському господарстві застосовують систему контролінгу та внутрішнього фінансового аналізу. Контролінг дозволяє постійно відстежувати динаміку витрат, аналізувати ефективність використання матеріальних та трудових ресурсів, оцінювати продуктивність праці та завантаження техніки. Завдяки використанню контролінгу підприємство отримує можливість своєчасно виявляти перевитрати, формувати заходи щодо їх скорочення та приймати стратегічні управлінські рішення [34, с.237].

Сучасним та перспективним фінансовим інструментом є телематичні та цифрові системи управління витратами. Використання ERP-систем, GPS-моніторингу техніки, датчиків контролю використання палива та добрив дозволяє оперативно збирати інформацію про фактичні витрати, аналізувати їх структуру та виявляти неефективні процеси. Цифровізація забезпечує

точність обліку, зменшує людський фактор, скорочує операційні витрати та підвищує швидкість прийняття управлінських рішень. У поєднанні з аналітичними методами цифрові інструменти дозволяють моделювати сценарії витрат і прогнозувати фінансові результати за різних умов виробництва та ринку [32, 33].

Ще одним фінансовим інструментом управління витратами є управління запасами та ресурсами. Раціональна організація запасів матеріалів, насіння, добрив, кормів та палива дозволяє уникнути надмірного заморожування коштів у запасах, зменшити витрати на зберігання та страхування, а також забезпечити безперервність виробничого процесу. Для цього застосовують методи оптимізації запасів, такі як економічний розмір замовлення (EOQ), метод ABC-класифікації та JIT (Just-In-Time), що дозволяють мінімізувати витрати при максимальному забезпеченні ресурсами [41].

Фінансові інструменти також включають управління фінансовими ризиками, пов'язаними з витратами. В аграрному секторі ризики пов'язані з коливанням цін на ресурси, змінами врожайності, погодними умовами та валютними курсами. Для зменшення впливу цих факторів застосовують страхування врожаю, фінансове хеджування, форвардні контракти та формування резервних фондів. Впровадження таких механізмів дозволяє підприємству стабілізувати витрати та забезпечити фінансову стійкість у довгостроковій перспективі [39, с.162].

Не менш важливим є використання методів аналізу витрат та ефективності ресурсів, зокрема порівняльного аналізу, бенчмаркінгу, аналізу відхилень та маржинального аналізу. Ці методи дозволяють виявляти «вузькі місця» виробничого процесу, оцінювати доцільність окремих витратних статей та формувати рекомендації щодо їх оптимізації. Аналітичний підхід дозволяє не лише зменшувати витрати, а й підвищувати ефективність використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів [37, с.50].

Отже, фінансові інструменти управління витратами аграрного підприємства охоплюють комплекс планових, аналітичних, контрольних та цифрових механізмів, які дозволяють ефективно організувати виробництво, прогнозувати собівартість продукції, оптимізувати ресурси та забезпечувати фінансову стабільність. Використання таких інструментів дозволяє аграрним підприємствам підвищувати рентабельність, зменшувати витрати, ефективно реагувати на зміни ринку та створювати умови для сталого розвитку в умовах конкурентного середовища [42].

Ефективне поєднання бюджетування, калькулювання собівартості, контролінгу, цифрових технологій та управління ризиками формує комплексну систему управління витратами, яка забезпечує оптимізацію ресурсів, зниження собівартості продукції та підвищення фінансової ефективності підприємства. Впровадження сучасних фінансових інструментів стає необхідною умовою для досягнення стабільності та конкурентоспроможності аграрного підприємства у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 1

Витрати виступають найважливішим елементом функціонування аграрного підприємства та визначальним фактором його економічної ефективності і фінансової стійкості. Методологічна складова управління витратами забезпечує системність підходу до їх обліку, планування, аналізу та контролю. Вона передбачає класифікацію витрат за економічним змістом, їх нормування, планування бюджетів, використання аналітичних методів і цифрових технологій. Такий підхід дозволяє визначати резерви економії, прогнозувати собівартість продукції та формувати обґрунтовані управлінські рішення, що сприяє підвищенню рентабельності виробництва.

Роль витрат у діяльності аграрного підприємства є багатогранною. Вони відображають використання матеріальних, трудових, фінансових та амортизаційних ресурсів, впливають на формування собівартості продукції та рівень рентабельності. Класифікація витрат на постійні і змінні, прямі і непрямі, матеріальні та нематеріальні дозволяє більш точно оцінювати ефективність виробничих процесів і контролювати використання ресурсів. В умовах сезонності, циклічності та високої волатильності ринку управління витратами стає стратегічним інструментом забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємства.

Фінансові інструменти управління витратами дозволяють не лише контролювати витрати, а й оптимізувати використання ресурсів, прогнозувати фінансові результати та управляти ризиками. До таких інструментів належать бюджетування, калькулювання собівартості, аналіз «витрати — обсяг — прибуток», контролінг, управління запасами, застосування цифрових технологій та телематичних систем, страхування та фінансове хеджування. Вони забезпечують ефективне планування витрат, своєчасне виявлення перевитрат та обґрунтоване прийняття управлінських рішень.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що комплексне використання методологічних підходів, класифікації витрат та фінансових інструментів дозволяє аграрному підприємству оптимізувати виробничі процеси, зменшити собівартість продукції, підвищити рентабельність і забезпечити довгострокову фінансову стійкість. Системне управління витратами є важливим чинником підвищення ефективності, конкурентоспроможності та адаптивності підприємства до сучасних економічних, кліматичних та ринкових викликів. Такий підхід формує фундамент для стратегічного розвитку аграрного підприємства та створює умови для стабільного зростання його фінансових результатів у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ

2.1. Характеристика господарсько-фінансової діяльності ДДС ІОБ НААН України

Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України є однією з провідних спеціалізованих наукових установ Південного та Центрального регіонів, що здійснює фундаментальні та прикладні дослідження в галузі овочівництва та баштанництва. Станція входить до мережі наукових підрозділів НААН України і виконує важливу роль у забезпеченні науково-технічного супроводу розвитку галузі, підвищенні продуктивності овочевих культур та удосконаленні систем землеробства в умовах Степу і Лісостепу. Установа працює над розробленням сучасних агротехнологій вирощування овочевих та баштанних культур, адаптованих до кліматичних умов регіону, що характеризується високою континентальністю, частими посухами та значними температурними коливаннями.

Основною спеціалізацією Дніпропетровської дослідної станції є селекційно-генетична робота та створення нових високопродуктивних сортів і гібридів овочевих і баштанних культур – томата, огірка, капустианих, моркви, столового буряка, баштанних груп (кавуна, дині, гарбуза). Значна увага приділяється розробці сортів, стійких до посухи, високих температур, ґрунтової та повітряної посухи, а також до поширених у регіоні хвороб і шкідників. Дослідна станція займається вивченням генофонду овочевих культур, веде роботу зі збереження та відбору перспективних форм, що можуть бути використані в подальших селекційних програмах.

Крім селекції, важливим напрямом діяльності є вдосконалення технологій вирощування, зокрема оптимізація удобрення, систем зрошення, обробітку ґрунту та захисту рослин. Фахівці станції розробляють

ресурсоощадні технології, спрямовані на підвищення рентабельності виробництва та мінімізацію виробничих витрат, що є надзвичайно актуальним для фермерських господарств регіону. Значну увагу приділено впровадженню інтегрованих систем захисту рослин, які базуються на поєднанні біологічних, хімічних та агротехнічних прийомів.

Підприємство активно співпрацює з господарствами області, забезпечує трансфер інновацій, проводить випробування нових сортів і технологій у виробничих умовах. Науковці беруть участь у державних програмах розвитку овочівництва, реалізують проєкти зі створення адаптивних систем землеробства в умовах змін клімату та воєнних викликів. Таким чином, Дніпропетровська дослідна станція ІОБ НААН України виступає важливим центром інноваційного розвитку галузі овочівництва та баштанництва, сприяючи підвищенню продовольчої безпеки регіону та держави.

Для того, щоб проаналізувати динаміку і структуру посівних площ у ДДС ІОБ НААН України розглянемо таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Склад та структура земельних угідь

Показник	2020	2021		2022	2023	2024		2024. до 2020р., %
	га	га	%	га	га	га	%	
Загальна земельна площа	404	404	100	404	404	404	100	100
- в т.ч. с/г угідь	350	350	86,63	350	350	350	86,63	100
- ріллі	334	334	82,67	334	334	334	82,67	100
Припадає на 1 робітника:								
- с/г угідь	12,07	12,07	-	12,07	12,07	12,07	-	100
- ріллі	11,52	11,52	-	11,52	11,52	11,52	-	100

Господарство має земельну площу всього 404 га в 2020-2024 роках, з них земельних угідь 350 га, тобто 86,63%. До ріллі відноситься лише 334 га, або 82,67% питомої ваги в структурі загальної земельної площі, що пов'язане з діяльністю господарства в сфері рослинництва і вирощуванням зернових культур та овочів. На 1 працівника в 2024р. припадало 12,07 га сільськогосподарських угідь та 11,52 га ріллі. Також в господарстві є пасовища 16 га, а площі лісу відведено 12 га. Динаміку забезпеченості підприємства основними і оборотними засобами, а також ефективність їх використання охарактеризуємо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка основних і оборотних засобів, рівень забезпеченості та ефективність їх використання

Показник	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Віднош. 2024 р. до 2020 р., %
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	2222	3476,5	3326,5	3166	3071,5	138,2
Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн.	1895	3674,5	3931	4142	3961	209,0
Фондозабезпеченість в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	634,9	993,3	950,4	904,6	877,6	138,2
Фондоозброєність праці в розрахунку на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	76,6	119,9	114,7	109,2	105,9	138,2
Фондовіддача в розрахунку на 100 грн. основних фондів, грн.	111,1	207,5	216,8	237,3	244,6	220,1
Фондомісткість 100 грн валової продукції, грн.	90,0	48,2	46,1	42,1	40,9	45,4
Вартість оборотних фондів в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис.грн	541,4	1049,9	1123,1	1183,4	1131,7	209,0

Середньорічна вартість основних фондів зросла з 2222 тис. грн. у 2020 р. до 3071,5 тис. грн. у 2024 р., що становить 138,2%. Найвищий рівень був у 2021 р. (3476,5 тис. грн), після чого відбулося поступове зниження. Це свідчить про оновлення матеріально-технічної бази у перші роки та певне скорочення інвестицій в основні засоби в наступний період, ймовірно через зростання вартості ресурсів, воєнні ризики або оптимізацію активів.

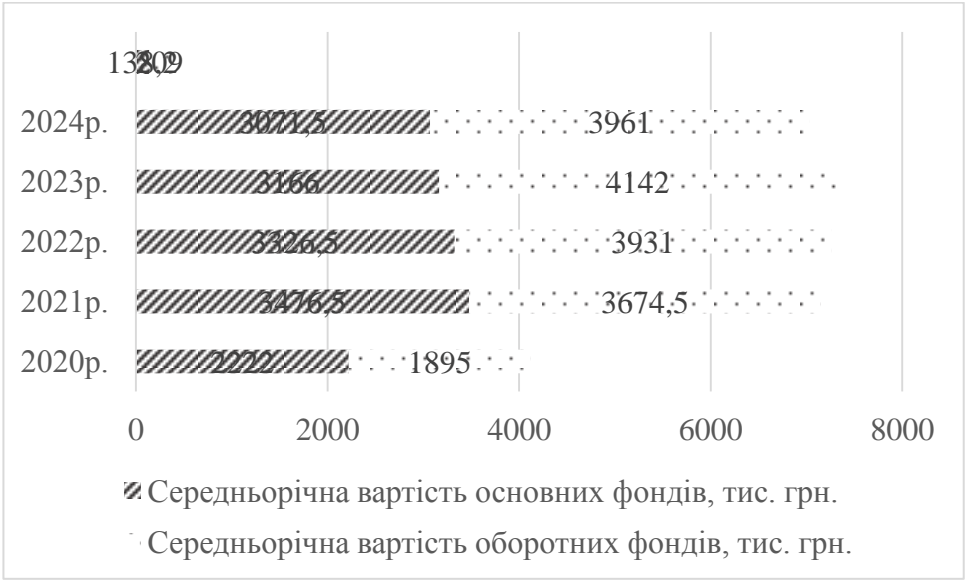

Рис.2.1. Оцінка середньорічної вартості основних та оборотних активів ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024рр.

Середньорічна вартість оборотних фондів зросла більш інтенсивно, що бачимо з рисунку 2.1, тобто з 1895 тис. грн до 3961 тис. грн., або на 209% за період. Зростання є стабільним щороку, що свідчить про посилення потреби в оборотному капіталі, підвищення цін на матеріали, ПММ, насіння, корми та інші ресурси.

Рівень забезпеченості основними фондами господарства протягом досліджених років характеризується позитивними змінами. «Фондозабезпеченість на 100 га» зросла з 634,9 до 877,6 тис. грн., темп приросту якої склав +38,2%. Пік спостерігався у 2021 р. (993,3 тис. грн.), після чого показник дещо знизився, що вказує на збільшення вартості

технічного забезпечення господарства, однак з певним спадом оновлення техніки після 2021 р. Розрахована «фондоозброєність праці» зросла в аналізованому періоді з 6,6 до 105,9 тис. грн. на працівника, тобто темпи приросту склали +38,2%. Після максимуму цього показника 2021 р. - 119,9 тис. грн. відзначається тенденція до зменшення і це ймовірно свідчить про оптимізацію чисельності персоналу та зменшення інвестицій у техніку на одного працівника, але загальне зростання показника вказує на підвищення технологічного забезпечення праці.

На ефективність використання основних засобів впливають фондомісткість і фондovіддача, яка зросла із 111,1 грн. до 244,6 грн., тобто у 2,2 рази. Цей показник щороку покращується, а це свідчить про зростання результативності використання основних фондів та ефективність виробничих процесів. Фондомісткість зменшилася з 90 до 40,9 грн., тобто в 2,2 рази, що є позитивним явищем. Менша фондомісткість означає, що виробництво потребує меншої вартості основних фондів для створення 100 грн продукції.

Вартість оборотних фондів на 100 га показує зростання з 541,4 до 1131,7 тис. грн. (+109%). Стабільне зростання вказує на: підвищення інтенсивності виробництва, зростання витрат на матеріально-технічні ресурси, загальне збільшення масштабу операційної діяльності.

Відносно розрахованих показників таблиці 2.2 можемо зробити висновки, що основні фонди зросли помірно (на 38%), тоді як оборотні – більш ніж удвічі (на 109–209%), що свідчить про ресурсомісткість виробництва та зростання витрат на поточну діяльність; в 2021 році спостерігався пік забезпеченості основними фондами, після чого темп оновлення техніки зменшився; ефективність використання основних фондів значно підвищилась, про що свідчать: ріст фондovіддачі на 120%, а також зниження фондомісткості в 2,2 рази; показники фондозабезпеченості та фондоозброєності демонструють позитивну динаміку за 5 років, але з невеликим спадом після 2021 р.; збільшення оборотних фондів на 100 га

свідчить про інтенсифікацію виробництва, але може означати підвищення залежності від оборотного капіталу та цінових коливань.

Дані таблиці 2.3 показують динаміку реалізації товарної продукції в ДДС ІОБ НААН України, оскільки його операційна діяльність. За період 2020–2024 рр. у складі та структурі товарної продукції господарства відбулися суттєві зміни, які свідчать як про трансформацію виробничої діяльності, так і про зниження загального обсягу реалізації. Загальна вартість товарної продукції зменшилася з 5661 тис. грн. у 2020 році до 3455 тис. грн. у 2024 році, тобто на 2206 тис. грн. або майже на 39%, що указує на зниження обсягів виробництва рослинницької продукції та можливий вплив зовнішніх факторів, таких як зміна кон'юнктури ринку, погіршення погодних умов або вплив воєнних дій. Найбільшою складовою товарної продукції залишаються зернові та зернобобові культури.

Таблиця 2.3

Склад і структура товарної продукції, тис.грн.

Вид продукції	2020р.		2021р.	2022р.		2023 р.		2024 р.		Відхилен. 2024р. до 2020р. (+,-)
	тис. грн.	%	тис. грн.	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Зернові і зернобобові	2547	44,99	3806	1459	20,2	3480	46,3	2336	67,6	-211
Пшениця озима	2547	44,99	3806	1459	20,2	3480	46,3	2336	67,6	-211
Соняшник	2266	40,03	4600	5210	72,3	1985	26,4	1872	54,2	-394
Овочі	138	2,44	24	420	5,8	116	1,5	32	0,9	-106
Інша продукція рослинництва	84	1,48	89	124	2,42	1038	13,8	154	4,46	70
Продукція рослинництва всього	5035	88,94	8519	7213	2,3	6619	100	3175	97,9	-1860
Послуги в с/г	326	5,76	-	-	-	894	11,9	280	8,1	-46
Всього	5661	100	8519	7213	100	7513	100	3455	100	-2206

Незважаючи на те, що їх обсяг реалізації зменшився на 211 тис. грн., їх частка у структурі зросла з 44,99% до 67,6%. Це свідчить про те, що виробництво інших культур скорочувалося значно швидше, що зумовило домінування зернової групи в товарній структурі господарства. Аналогічна тенденція спостерігається щодо соняшнику: обсяг його реалізації за період зменшився на 394 тис. грн., однак частка культури у структурі зросла з 40,03% до 54,2%. Пік виручки від реалізації соняшнику припав на 2022 рік, після чого відбулося різке падіння, що може свідчити про дефіцит ресурсів, зміну площ або зниження рентабельності.

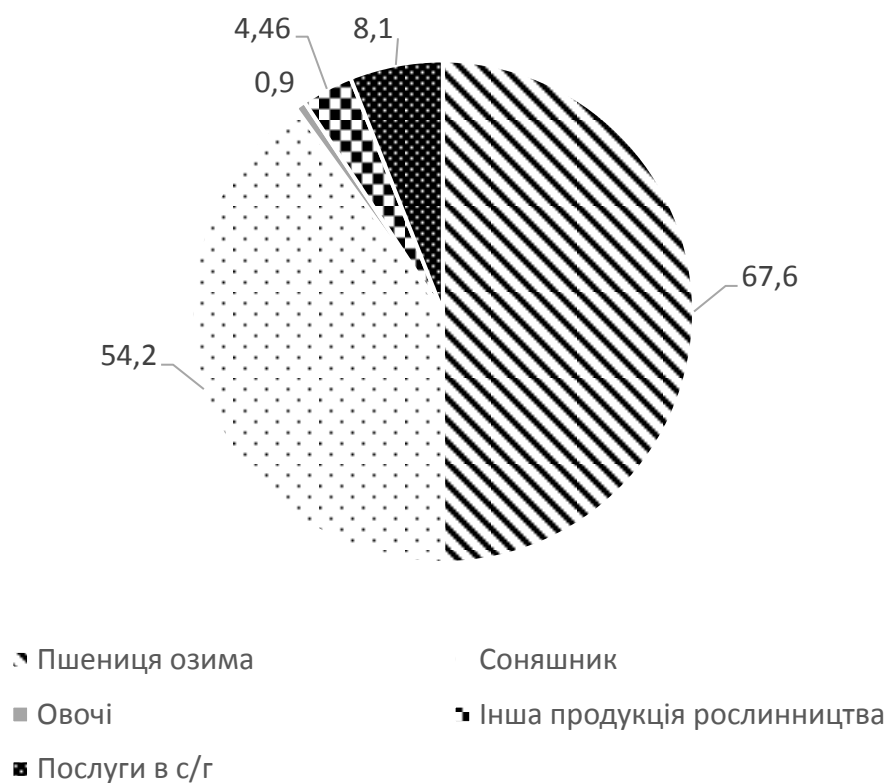

Рис.2.2. Структура товарної продукції ДДС ІОБ НААН України в 2024рр.

На тлі провідних культур суттєво скоротилася частка овочевої продукції: з 2,44% у 2020 році до лише 0,9% у 2024 році. Обсяг її реалізації зменшився більш ніж у чотири рази – на 106 тис. грн, що може свідчити про зменшення посівних площ або нерентабельність даного напрямку. Водночас показник «інша продукція рослинництва» демонструє позитивну динаміку: її обсяг зріс на 70 тис. грн, а частка підвищилася до 4,46%. Особливо різке

зростання спостерігалось у 2023 році, що може свідчити про включення до структури нових культур або збільшення попиту на певні види продукції.

Загальна продукція рослинництва скоротилася на 1860 тис. грн., однак її частка у загальній структурі залишається домінуючою й становить майже 98% у 2024 році. Це означає, що господарство практично повністю орієнтується на рослинницьку діяльність, а тваринництво або інші види виробництва не займають значущого місця. Доходи від надання послуг у сільському господарстві також зменшилися на 46 тис. грн., що може бути пов'язано зі зменшенням попиту або обмеженням технічних можливостей господарства.

Узагальнюючи, можна зазначити, що за аналізований період структура товарної продукції стала менш диверсифікованою, зі значним домінуванням зернових культур і соняшнику. Скорочення обсягів виробництва та реалізації свідчить про зниження економічної активності господарства, тоді як збільшення частки окремих культур є наслідком не зростання їхнього виробництва, а швидшого скорочення інших позицій. Це підвищує ризики для господарства та знижує його стійкість до зовнішніх економічних і погодних факторів.

В таблиці 2.4 проаналізуємо динаміку трудових ресурсів, а також визначимо їх вплив на ефективність використання. Прямі затрати праці господарства в 2024 році склали 1557 тис.грн., що більше на 582 тис.грн. ніж в 2020 році. Дані таблиці свідчать про значні зміни у динаміці трудових ресурсів та результативності їх використання у господарстві впродовж 2020–2024 років. Загальна валова продукція за п'ятирічний період скоротилася з 5661 тис. грн. у 2020 році до 3455 тис. грн. у 2024 році, тобто на 2206 тис. грн. або на 39%. Аналогічна тенденція характерна і для продукції рослинництва: її обсяг зменшився з 5035 до 3175 тис. грн. (–1860 тис. грн, або –36,9%). Це вказує на загальне зниження виробничої активності та скорочення результатів господарювання. Лише у сфері надання сільськогосподарських послуг спостерігаються значні коливання: після

повної відсутності даних у 2021–2022 рр. обсяг послуг різко зріс у 2023 році до 894 тис. грн., але вже у 2024 році зменшився до 280 тис. грн., що все ж на 46 тис. грн. нижче рівня 2020 року.

Таблиця 2.4.

Динаміка трудових ресурсів та ефективність їх використання

Показник	2020р.	2021 р.	2022р .	2023 р.	2024р.	2024р. до 2020 р., +/-	2024р. до 2020 р., %
Валова продукція, тис.грн. всього: в т.ч.	5661	8519	7213	7513	3455	61,0	-2206
в рослинництві	5035	8519	7213	6619	3175	63,1	-1860
Послуги с/г	326	-	-	894	280	85,9	-46
Середньорічна кількість працівників, чол. – всього:	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	100	0
в т.ч. в рослинництві	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	100	0
Прямі затрати праці, тис. грн. – всього:	2139	2450	3587	2649	1557	72,8	-582
в т.ч. в рослинництві	2139	2254	3587	2649	1557	72,8	-582

Середньорічна кількість працівників залишалася незмінною протягом усього періоду і становила 29 осіб. Відсутність змін у чисельності персоналу на фоні суттєвого скорочення валової продукції свідчить про зниження продуктивності праці, адже ті ж самі трудові ресурси виробляють значно менший обсяг продукції. Прямі затрати праці у грошовому вимірі також демонструють нестабільну динаміку. Після зростання до 3587 тис. грн у 2022 році показник у 2024 році знизився до 1557 тис. грн, що на 582 тис. грн (або 27,2%) менше ніж у 2020 році. Ймовірно, це зумовлено або скороченням

обсягів робіт, або оптимізацією затрат праці, або загальним падінням виробничої активності. Оскільки продукція рослинництва залишається основним видом діяльності господарства, аналогічні тенденції повністю повторюються й у розрахунках для цієї галузі. Підводячи підсумки, можна зазначити, що за аналізований період робоча сила в господарстві не зазнала кількісних змін, але ефективність її використання суттєво знизилася через значне падіння валової продукції. Прямі затрати праці скоротилися, що є позитивним фактором з точки зору оптимізації витрат, однак зниження результативності праці свідчить про наявність проблем організаційно-виробничого характеру, зниження інтенсивності виробництва або вплив зовнішніх негативних факторів.

Проаналізуємо в таблиці 2.5 зміни за основними показниками .виробничої діяльності господарства.

Таблиця 2.5

Основні показники виробничо-господарської діяльності

Показник	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Відхил. 2024р. до 2020р., +/-	Приріст, 2024р. до 2020р., %
Припадає на 100 га с/г угідь, тис.грн. основних фондів	6,35	9,93	9,50	9,05	8,78	138,2	2,43
прямих затрат праці	1,04	1,42	0,93	1,20	1,97	189,9	0,93
Вироблено валової продукції, тис.грн в розрахунку на:	5661	8519	7213	7513	3455	61,0	-2206,0
- 100 га с/г угідь	1617,43	2434	2060,9	2146,57	987,14	61,0	-630,29
- 1 грн. основних фондів	254,77	245,05	216,83	237,30	112,49	44,2	-142,28
- 1 середньорічного робітника	195,21	293,76	248,72	259,07	88,59	45,4	-106,62
Рівень рентабельності, %	0,68	1,21	0,20	0,20	0,36	-0,32 п. п.	-

З таблиці 2.5 щодо показників виробничо-господарської діяльності ДДС ІОБ НААН України видно, що підприємство є рентабельним, яка в звітному році збільшилася на 0,25 процентних пунктів.

Основні фонди на 100 га с/г угідь зросли з 6,35 тис. грн. у 2020 р. до 8,78 тис. грн. у 2024 р., що становить плюс 38,2%, що свідчить про певне оновлення або розширення матеріальної бази підприємства.

Прямі затрати праці також зросли значно – з 1,04 тис. грн. у 2020 р. до 1,97 тис. грн. у 2024 р. (зростання на 89,9%). Це може свідчити про збільшення трудомісткості виробництва або зростання оплати праці.

Висновок: підприємство інвестує більше у основні фонди та трудові ресурси, але це не завжди забезпечує пропорційне зростання виробництва.

Тепер проведемо аналіз зміни виробництва валової продукції. Валовий обсяг продукції у розрахунку на 100 га с/г угідь зменшився з 1617,43 тис. грн. у 2020 р. до 987,14 тис. грн. у 2024 р., тобто зниження на 38,9%.

Виробництво на 1 грн. основних фондів впало з 254,77 грн. до 112,49 грн. (-55,8%), а на одного середньорічного робітника – з 195,21 тис. грн. до 88,59 тис. грн. (-54,6%). Отже, збільшення витрат на основні фонди і трудові ресурси не сприяло зростанню продуктивності. Фактично, ефективність використання ресурсів різко знизилась.

Рівень рентабельності виробництва у 2020 р. становила 0,68%, у 2024 р. – лише 0,36%, тобто в 2024 році зменшилася на 0,32 процентних пункти. Таке стрімке зниження рівня рентабельності свідчить про низьку ефективність виробництва, високі витрати та недостатній рівень доходів від реалізації продукції. Хоча підприємство збільшувало вкладення в основні фонди та трудові ресурси, це не забезпечило пропорційного зростання валової продукції. Продуктивність на одиницю ресурсу (1 грн основних фондів або 1 працівник) знизилась більш ніж удвічі, що є сигналом до перегляду виробничих процесів і підвищення ефективності.

Низький рівень рентабельності підтверджує, що підприємство не отримує достатнього прибутку на вкладені ресурси. Варто відокремити, що основними ризикми підвищення витрат без відповідного зростання виробництва, зниження ефективності використання основних фондів і трудових ресурсів.

2.2. Оцінка діяльності ДДС ІОБ НААН України за фінансовими показниками

Аналіз майнового стану Дніпропетровської дослідної станції ІОБ НААН України за період 2020–2024 років свідчить про певні зміни у структурі активів та стані основних засобів, які впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів і виробничих фондів. Частка оборотних виробничих фондів у загальних активах у 2024 році становила 0,152, що на 10,04% менше порівняно з 2020 роком. Такі зміни свідчать про скорочення питомої ваги оборотних фондів у майні станції, що може бути пов'язано з оптимізацією запасів або зменшенням потреби у швидкозношуваних матеріальних ресурсах для виробництва.

Водночас частка основних засобів у загальних активах залишалася відносно стабільною і у 2024 році становила 0,377 проти 0,420 у 2020 році, що відповідає 89,77% від початкового рівня. Незначне зниження цього показника свідчить про відносну стабільність капітальної бази підприємства, хоча коефіцієнт зносу основних засобів зріс із 0,576 до 0,643 (+11,56%), що сигналізує про поступове старіння основних фондів та потребу у їх заміні або модернізації.

Коефіцієнт оновлення основних засобів знизився з 0,424 до 0,357, що підтверджує недостатнє оновлення основних засобів і низьку інтенсивність інвестиційної політики у придбання або модернізацію обладнання.

Що стосується оборотних виробничих активів, їх частка у загальних активах у 2024 році становила 0,069, що практично відповідає рівню 2020 року (0,071), а частка оборотних виробничих фондів у складі обігових коштів зменшилася з 0,169 до 0,152, тобто на 10,04%. Це свідчить про стабільність структури обігових коштів і підтримання достатнього рівня оборотності активів для забезпечення виробничого процесу.

Разом із тим, частка оборотних виробничих фондів у складі всіх активів станції зростає до 0,837 у 2024 році - 115,87% від рівня 2020 року, що вказує на збільшення питомої ваги оборотних виробничих фондів у структурі активів, ймовірно, через нарощування матеріальних ресурсів та робочого капіталу для забезпечення виробничих потреб.

Таблиця 2.6

Динаміка коефіцієнтів майнового стану ДДС ІОБ НААН України

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Відношення 2024 р. до 2020р., (%)
Частка оборотних виробничих фондів	0,169	0,134	0,252	0,182	0,152	89,96
Частка основних засобів в активах	0,420	0,398	0,375	0,356	0,377	89,77
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,576	0,591	0,613	0,631	0,643	111,56
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,424	0,409	0,387	0,369	0,357	84,29
Частка оборотних виробничих активів	0,071	0,059	0,118	0,089	0,069	97,72
Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах	0,169	0,134	0,252	0,182	0,152	89,96
Частка оборотних виробничих фондів	0,722	0,801	0,881	0,954	0,837	115,87

Таким чином, протягом аналізованого періоду відзначається тенденція до старіння основних засобів і недостатнього оновлення капітальної бази, при одночасному зростанні частки оборотних виробничих фондів у загальних активах. Це створює певний баланс між стабільністю капітальних активів та гнучкістю у використанні оборотних ресурсів.

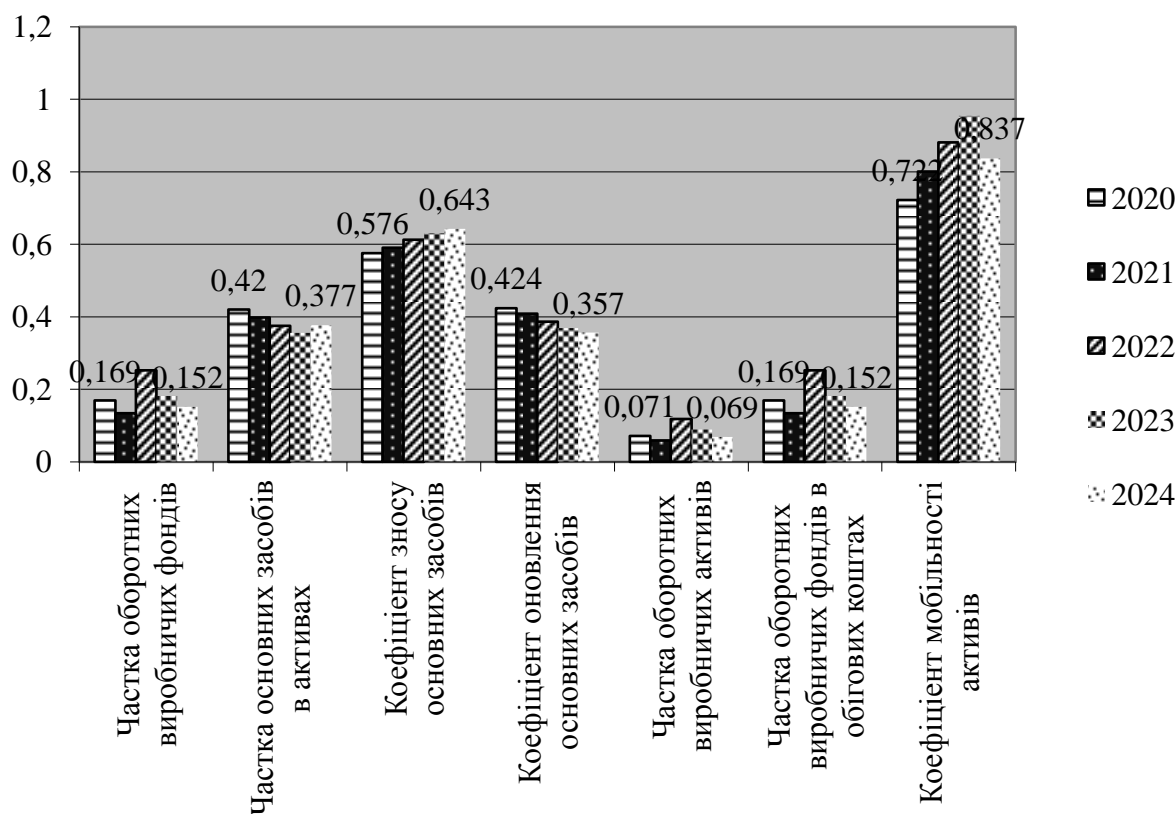

Рис. 2.3. Аналіз коефіцієнтів майнового стану ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 рр.

Незважаючи на стабільність структури активів, підвищення коефіцієнта зносу та зниження коефіцієнта оновлення основних засобів, що видно на рисунку 2.3, свідчить про потребу у проведенні планової модернізації обладнання, інвестиційному оновленні виробничих фондів та оптимізації використання матеріальних ресурсів.

Загальна тенденція показує, що господарство зберігає основну частину активів у капітальній формі, проте для підвищення ефективності виробничо-

господарської діяльності необхідно активніше оновлювати основні фонди, балансувати структуру оборотних і основних активів та забезпечувати своєчасне відновлення зношеного обладнання.

Таблиця 2.7

Показники ділової активності господарства

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Зміни 2024р. до 2020р., (%)
Оборотність активів ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	2,365	2,474	2,412	2,412	2,075	87,76
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	44,620	25,900	39,877	39,877	30,841	69,12
Період одного обороту обігових коштів	8,068	13,899	9,028	9,028	11,673	144,68
Коефіцієнт оборотності запасів	0,059	12,074	7,269	9,827	13,506	23075,36
Період одного обороту запасів (днів)	6150,85	29,817	49,523	36,634	26,656	0,43
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороту)	5,623	2,756	5,571	60,613	6,012	106,91
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	64	130	64	58	59	93,54
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	1,353	0,639	4,059	4,059	2,091	154,55
Період операційного циклу (днів)	6214	160	114	42	86	1,39
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	1,022	1,196	0,805	0,802	0,187	18,30

Аналіз показників оборотності Дніпропетровської дослідної станції ІОБ НААН за 2020–2024 роки свідчить про значні коливання у використанні ресурсів та ефективності їх трансформації у продукцію. Оборотність активів знизилася з 2,365 у 2020 р. до 2,075 у 2024 р., а темпи зниження склали - 12,24%, що свідчить про деяке зменшення ефективності використання всіх активів підприємства для отримання доходу.

Коефіцієнт оборотності обігових коштів також знизився з 44,620 до 30,841 (-30,88%), а період одного обороту обігових коштів збільшився з 8,068 до 11,673 днів (+44,68%), що свідчить про уповільнення обігу коштів та зменшення швидкості їх трансформації у доходи. Водночас коефіцієнт оборотності запасів підвищився з 0,059 до 13,506 (зростання у 23075%), період одного обороту запасів скоротився з 6150 днів до 26,656 днів. Це вказує на значне прискорення обігу запасів і більш ефективне використання матеріальних ресурсів, що може бути результатом оптимізації запасів або покращення виробничого планування. Щодо дебіторської та кредиторської заборгованості, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості у 2024 р. становив 6,012, що трохи вище рівня 2020 р. (5,623), а період погашення дебіторської заборгованості скоротився до 59,881 днів, демонструючи покращення швидкості отримання коштів від покупців. Період погашення кредиторської заборгованості збільшився до 2,091 днів, що свідчить про трохи більш тривале використання кредиторських ресурсів для фінансування операцій. Період операційного циклу скоротився порівняно з піковим значенням 2021 р., але у 2024 р. він становив 86,536 днів, що майже у 1,4 раза більше, ніж у 2020 р., що говорить про подовження повного циклу виробництва і реалізації продукції.

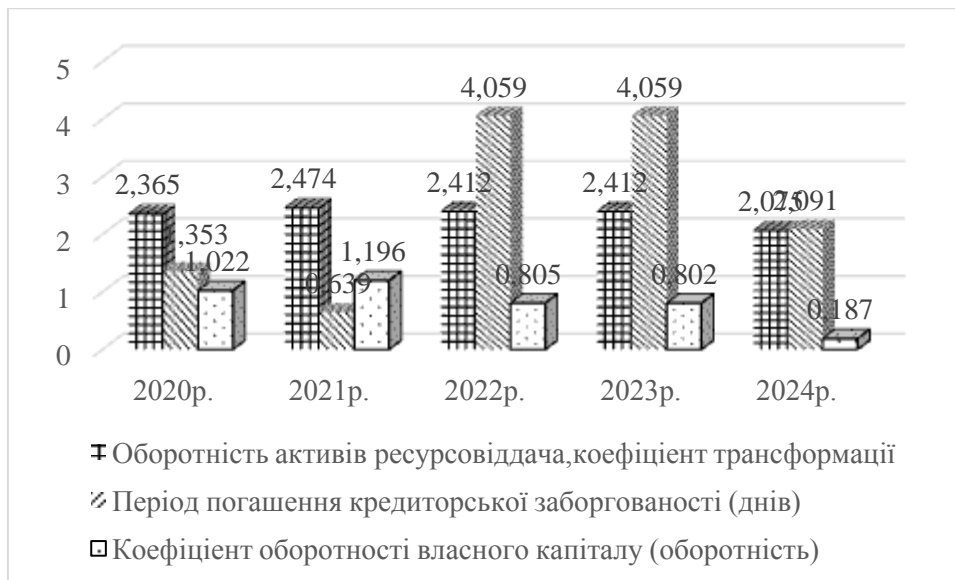

Рис. 2.4. Аналіз коефіцієнтів оборотності ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 рр.

Негативною тенденцією є значне зниження коефіцієнта оборотності власного капіталу до 0,187 у 2024 р. (18,3% від рівня 2020 р.), що видно з рисунку 2.4 і свідчить про неефективне використання власного капіталу для генерації доходу та потребує перегляду стратегії фінансування і інвестицій.

Підсумуюмо, ДДС ІОБ НААН України демонструє змішану динаміку оборотності: прискорився обіг запасів та покращилась швидкість погашення дебіторської заборгованості, проте знизилась ефективність використання активів і власного капіталу, а операційний цикл подовжився, що підтверджує необхідність оптимізації управління ресурсами для підвищення ефективності діяльності.

В цілому розраховані показники вказують на те, що протягом 2020-2024 років ДДС ІОБ НААН України використовувало достатню кількість оборотних коштів для проведення ефективного сільськогосподарського виробництва.

Така динаміка вказує на те, що ДДС ІОБ НААН України має недостатню ефективність виробництва, при якій несе всі відшкодування за понесеними витратами в операційній діяльності. Отже, грошові кошти підприємства були використані неефективно.

Визначимо рівень фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України в додатку А. Аналіз фінансової стійкості дає змогу визначити фінансові можливості підприємства на відповідну перспективу. Оцінка фінансової стійкості підприємства - це об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Фінансова стійкість поліпшилась за період з 2020-2024 роки. Про це свідчить збільшення активів, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Власні обігові кошти на протязі 2020-2024 років мають темпи приросту 394,82 %, це дуже добре для підприємства та його фінансова стійкість покращилась, але в складі капіталу збільшилась частка запасів.

Аналізуючи показники фінансової стійкості Дніпропетровської дослідної станції ІОБ НААН України за період 2020–2024 рр., можна відзначити суттєве зміцнення власного капіталу та зростання фінансової самостійності підприємства. Власні обігові кошти зросли з 1138 тис. грн у 2020 р. до 4493 тис. грн у 2024 р., що свідчить про значне нарощування власного робочого капіталу та здатність підприємства фінансувати оборотні активи без залучення зовнішніх джерел. Значення коефіцієнта забезпечення оборотних активів власними коштами також значно зросло – з 0,322 до 1,221, що підтверджує покращення фінансової стійкості та зменшення ризиків недостатності власного капіталу для покриття оборотних активів.

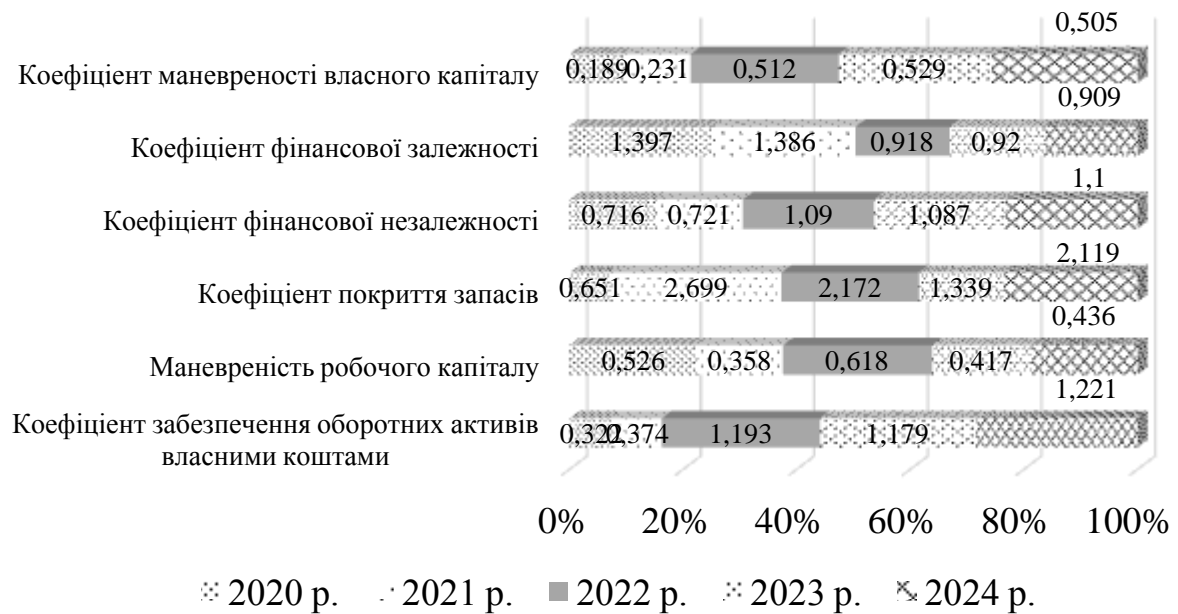

Рис.2.5. Тенденції зміни коефіцієнтів фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України а 2020-2024 роках

Маневреність робочого капіталу у 2024 р. становила 0,436, що свідчить про обмежену, але стабільну гнучкість підприємства у використанні власних обігових коштів для фінансування різних видів активів. Водночас маневреність власних обігових коштів залишається низькою (0,076), що вказує на те, що більша частина власного капіталу спрямована на фінансування запасів і менш ліквідних активів.

Позитивною є тенденція до збільшення коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами запасів – з 1,903 до 8,009, а коефіцієнта покриття запасів – з 0,651 до 2,119. Це свідчить про зростання частки власних ресурсів у фінансуванні запасів та зменшення залежності від позикових коштів для забезпечення виробничих потреб. Показники підприємства фінансової незалежності та фінансової стабільності також демонструють позитивну динаміку: коефіцієнт фінансової незалежності зріс до 1,100, коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування) – до 3,714. При цьому коефіцієнт фінансової залежності знизився до 0,909, що

підтверджує зменшення впливу позикових коштів на фінансову структуру підприємства.

Отже зробимо узагальнюючий висновок,- за 2020–2024 рр. фінансова стійкість ДДС ІОБ НААН України значно зміцнилася. Підприємство збільшило власний обіговий капітал, підвищило рівень фінансової незалежності та стабільності, забезпечило покриття запасів власними коштами. Разом із тим, низька маневреність власних обігових коштів вказує на обмежену гнучкість у використанні капіталу для оперативного реагування на фінансові потреби, що потребує подальшого управлінського контролю.

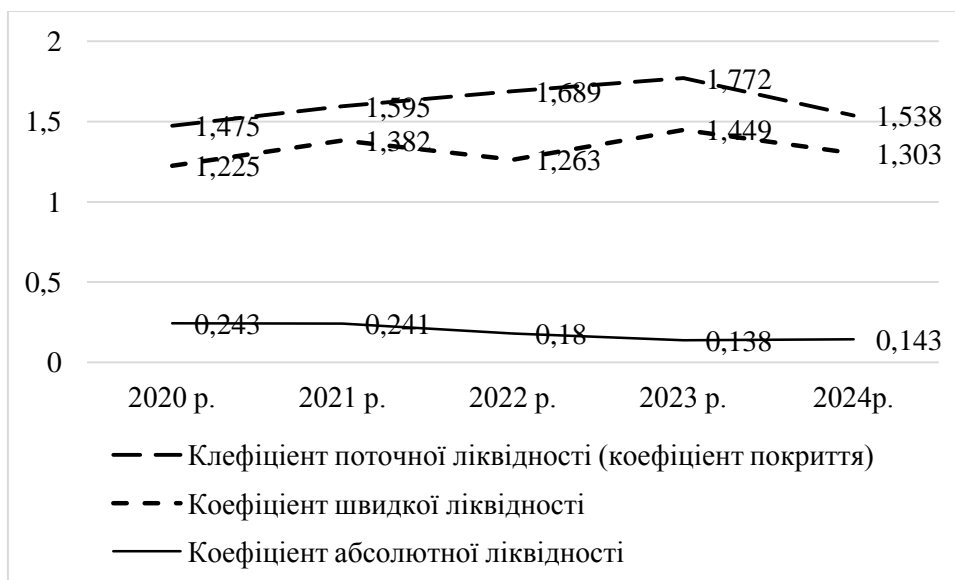

Рис.2.6. Тенденції зміни коефіцієнтів ліквідності ДДС ІОБ НААН України в 2020-2024 роках

Аналіз динаміки ліквідності підприємства за період 2020–2024 рр., зображений нарисунку 2.6, свідчить про відносну стабільність його платоспроможності, з деякими коливаннями у показниках. Коефіцієнт поточної ліквідності, який показує здатність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів, зріс з 1,475 у 2020 р. до 1,538 у 2024 р., що свідчить про певне підвищення фінансової стійкості. Незначне позитивне відхилення (+0,063) демонструє, що підприємство здатне покривати свої поточні зобов'язання майже в повному обсязі, проте темпи зростання цього показника є невисокими.

Коефіцієнт швидкої ліквідності, який враховує лише найбільш ліквідні активи (грошові кошти та короткострокові вимоги) без запасів, коливався у межах 1,225–1,449. У 2024 р. він становив 1,303, що на +0,079 більше за показник 2020 р. Це свідчить про достатню можливість підприємства швидко погашати поточні зобов'язання, хоча у 2022–2023 рр. відбулися певні коливання, що може бути пов'язано зі структурними змінами в оборотних активах.

Таблиця 2.8

Динаміка ліквідності (платоспроможності) ДДС ІОБ НААН України

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024р.	Відхилення 2024 р до 2020 р., (+/-)
Коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття)	1,475	1,595	1,689	1,772	1,538	0,063
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,225	1,382	1,263	1,449	1,303	0,079
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,243	0,241	0,180	0,138	0,143	-0,099
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	15,870	38,957	19,710	1,812	17,174	1,304

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, який показує покриття короткострокових зобов'язань грошовими коштами, за період знизився з 0,243 у 2020 р. до 0,143 у 2024 р., тобто на -0,099. Це свідчить про зменшення частки найліквідніших активів у структурі оборотних коштів, що може обмежувати здатність підприємства швидко реагувати на термінові платежі.

Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості показує стабілізацію з невеликим зростанням: у 2024 р. воно становило 17,174 проти 15,870 у 2020 р., що свідчить про більш збалансовані

відносини між отриманими і наданими короткостроковими кредитами та зобов'язаннями.

Можемо узагальнити, що господарство демонструє відносно стабільну платоспроможність, збереження здатності покривати короткострокові зобов'язання та підтримання достатнього рівня ліквідності. Разом із тим спостерігається зниження абсолютної ліквідності, що вказує на потребу у підвищенні частки грошових коштів для швидкого реагування на фінансові потреби.

2.3. Оцінка витрат та прибутковості ДДС ІОБ НААН України

Рівень прибутковості (рентабельності) ДДС ІОБ НААН України протягом дослідженого строку за всіма показниками видно з таблиці 2.9. Аналіз рентабельності Дніпропетровської дослідної станції ІОБ НААН України показує, що протягом 2020–2024 рр. фінансові результати підприємства залишаються досить низькими та характеризуються значною нестабільністю. Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності знизилася з 0,0165 у 2020 р. до 0,0041 у 2024 р., що свідчить про зменшення ефективності використання усіх активів підприємства для отримання прибутку.

Аналогічна тенденція спостерігається і у рентабельності капіталу (активів) за чистим прибутком та рентабельності власного капіталу, які знизилися на 0,01 та 0,0048 відповідно. Це вказує на недостатню прибутковість власного капіталу і загалом невисоку ефективність фінансового управління.

Таблиця 2.9

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Зміни 2024 р. до 2020р.,(+/-)

Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності	0,0165	0,0140	0,0305	0,0303	0,0041	-0,0124
Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком	0,0196	0,0361	0,0054	0,0054	0,0096	-0,0100
Рентабельність власного капіталу	0,0085	0,0174	0,0018	0,0018	0,0037	-0,0048
Рентабельність виробничих фондів	0,0123	0,0275	0,0040	0,0044	0,0091	-0,0032
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації	1,1365	1,1248	1,0656	1,0656	1,1959	0,0594
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	0,0226	0,0162	0,0347	0,0347	0,0168	-0,0057
Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком	0,0083	0,0146	0,0022	0,0022	0,0046	-0,0037
Коефіцієнт реінвестування	-71,96	-29,750	-186,47	-185,47	-97,030	-25,07
Період окупності капіталу	165	80	508	511	245	79,84
Період окупності власного капіталу	118	57	554	556	269	151,30

Аналіз показників прибутковості (рентабельності) ДДС ІОБ НААН України

Водночас показник рентабельності реалізованої продукції за прибутком від реалізації у 2024 р. зріс до 1,1959, що на 0,0594 більше, ніж у 2020 р. Це свідчить про певне покращення прибутковості продажів, хоча інші показники рентабельності продукції, такі як за операційним прибутком та чистим прибутком, залишаються низькими або зменшилися.

Негативним є також коефіцієнт реінвестування, який протягом періоду залишався від'ємним, хоча у 2024 р. значення покращилось до -97,03, що на 25,07 більше, ніж у 2020 р. Від'ємний коефіцієнт свідчить про те, що підприємство не реінвестує прибуток у розвиток, що обмежує фінансову самостійність і потенціал росту.

Що стосується періоду окупності капіталу, він у 2024 р. становив 245 днів (зменшення на 79,84% порівняно з 2020 р.), а період окупності власного

капіталу – 269 днів (зростання на 151,3%). Це свідчить про поліпшення швидкості повернення вкладених коштів, але при цьому власний капітал залишається малорентабельним і повільно генерує прибуток.

Можна зробити висновок, що фінансові показники рентабельності та окупності капіталу свідчать про низьку ефективність використання активів і власного капіталу станції, незважаючи на покращення рентабельності реалізованої продукції та скорочення періоду окупності капіталу. Від’ємний коефіцієнт реінвестування та нестабільність рентабельності вказують на необхідність вдосконалення фінансового планування, підвищення ефективності використання ресурсів та активізацію реінвестування для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Таблиця 2.10

Аналіз елементів витрат операційної діяльності ДДІ ІОБ НААН
України

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Відношення 2024 р. до 2020р.,%
Витрати на оплату праці	1094,0	2474,0	2450,0	2711,0	2649,0	242,14
Відрахування на соціальні заходи	411,0	558,0	556,0	631,0	595,0	144,77
Матеріальні витрати	961,0	6147,0	4702,0	5586,0	6111,0	635,90
Амортизація	65,0	19,0	132,0	180,0	179,0	275,38
Інші операційні витрати	73,0	147,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Разом	2604,0	9508,0	7842,0	9110,0	9536,0	366,21

Аналізуючи динаміку елементів витрат операційної діяльності ДДІ ІОБ НААН України за 2020–2024 рр., можна відзначити стійку тенденцію до зростання загальної суми витрат, що відображає як процеси інфляції та подорожчання ресурсів, так і розширення виробничих операцій. Загальні витрати зросли з 2604,0 тис. грн. у 2020 р. до 9536,0 тис. грн. у 2024 р., що відповідає приросту на 266,21%. Така динаміка свідчить про збільшення

фінансового навантаження, проте структуру цього зростання важливо оцінювати за окремими складовими.

Найбільшу частку в операційних витратах традиційно займають матеріальні витрати, і саме вони демонструють найінтенсивніше зростання. За п'ять років вони збільшилися з 961,0 тис. грн. до 6111,0 тис. грн., тобто в 6,3 рази. Така динаміка є наслідком суттєвого подорожчання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, насіння, електроенергії та інших виробничих ресурсів, що особливо загострилося в умовах воєнної агресії та порушення логістичних ланцюгів. Зростання матеріальних витрат відображається і на збільшенні загальної собівартості операційної діяльності.

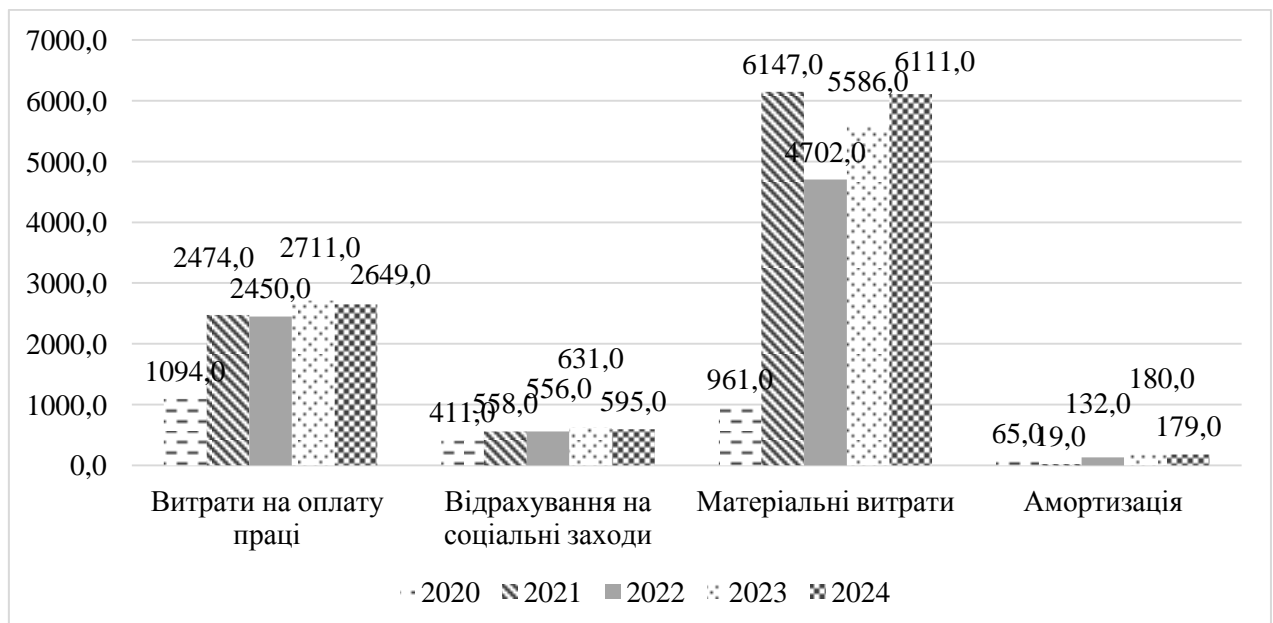

Рис. 2.7. Динаміка елементів витрат операційної діяльності ДДІ ІОБ НААН України в 2020-2024рр.

Другою значущою групою виступають витрати на оплату праці, що зросли з 1094,0 тис. грн. до 2649,0 тис. грн., тобто на 142,14 %. Зростання є помірним та відображає загальнонаціональні тенденції підвищення мінімальних стандартів оплати праці, інфляційне збільшення заробітних плат та необхідність утримання кваліфікованих кадрів в умовах кадрового

дефіциту у сільському господарстві. Подібною є динаміка відрахувань на соціальні заходи, які збільшилися на 44,77 %, що прямо корелює зі збільшенням фонду оплати праці. Структурні зміни показали, що цікавим є зростання показника амортизації, який зменшився з 65,0 тис. грн до 179,0 тис. грн (275,38 % від рівня 2020 р.). Зменшення може свідчити про відсутність значних оновлень основних засобів, використання амортизованої техніки або зміну амортизаційної політики підприємства. Це потенційно вказує на ризик зниження технічного рівня виробництва, що у довгостроковому періоді може негативно вплинути на продуктивність і витрати.

Також зростання спостерігається за статтею інших операційних витрат, які зростили з 73,0 тис. грн. в 2020 році до 147,0 тис. грн. в 2021 році. Таке зростання може бути пов'язане з підвищенням витрат на послуги сторонніх організацій, ремонтні роботи, охорону, транспортні витрати, лабораторні дослідження та інші непрямі витрати. У період воєнної нестабільності такі витрати зазвичай демонструють високу волатильність. Але протягом 2022-2024 років така стаття елементів витрат була відсутня в підприємстві.

Структура витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України протягом 2020–2024 років зазнала помітних змін, хоча загальна пропорція основних елементів залишалася відносно стабільною. Витрати на оплату праці та матеріальні ресурси традиційно формують основу собівартості, однак їх співвідношення в динаміці свідчить про зміну пріоритетів та вплив зовнішніх факторів, таких як інфляційні процеси, подорожчання ресурсів та структурні трансформації у діяльності установи.

Таблиця 2.11

Аналіз структури витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН
України

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	Зміни % пунктів 2024 р. до 2020р.,(+/-)
Витрати на оплату праці	42,0	26,0	31,2	29,8	27,8	-14,2
Відрахування на соціальні заходи	15,8	5,9	7,1	6,9	6,2	-9,5
Матеріальні витрати	36,9	64,7	60,0	61,3	64,1	27,2
Амортизація	2,5	0,2	1,7	2,0	1,9	-0,6
Інші операційні витрати	2,8	1,5	0	0	0	-2,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Насамперед варто відзначити найбільше зростання частки матеріальних витрат, які збільшилися з 36,9 % у 2020 р. до 64,1 % у 2024 р., тобто на 27,2 в.п. Це свідчить про підвищення залежності діяльності від вартості матеріальних ресурсів — насіння, паливно-мастильних матеріалів, добрив, енергоносіїв та інших ресурсів, використання яких є визначальним для аграрної галузі. Таке зростання зумовлене як інфляційними чинниками, так і об'єктивним подорожчанням виробничих ресурсів, що особливо загострилося в умовах воєнного періоду.

Водночас витрати на оплату праці демонструють протилежну тенденцію: їх частка зменшилася з 42,0 % до 27,8 %, тобто на 14,2 в.п. Це може свідчити не про зниження абсолютних витрат на заробітну плату (які фактично зростали), а про швидше зростання інших статей витрат — насамперед матеріальних ресурсів. Зменшення частки оплати праці може також бути пов'язане зі зміною структури робіт, підвищенням продуктивності праці чи оптимізацією чисельності персоналу.

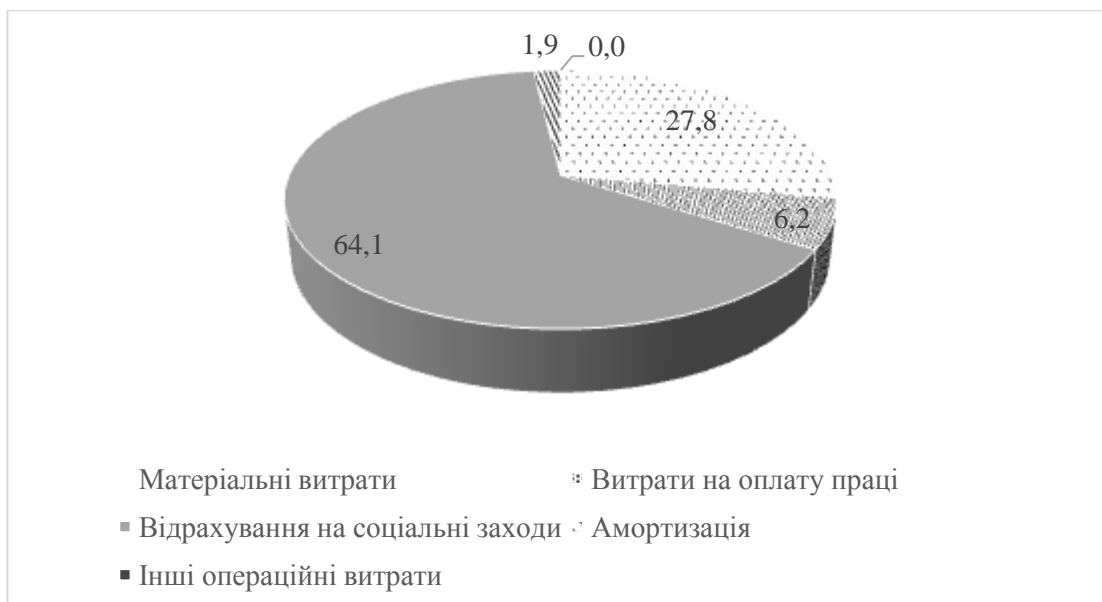

Рис.2.8. Структура операційних витрат ДДС ІОБ НААН України в 2024 році

Подібну динаміку демонструють відрахування на соціальні заходи, частка яких знизилася з 15,8 % до 6,2 %. Зміна на $-9,5$ в.п. є логічним наслідком зменшення питомої ваги фонду оплати праці у загальній структурі витрат. Це вказує на поступове відносне зниження трудової складової в структурі собівартості продукції та послуг.

Показник амортизації, частка якої зменшилася з 2,5 % до 1,9 %, свідчить про зниження інтенсивності оновлення основних засобів та використання морально й фізично застарілих основних фондів. Зменшення частки амортизаційних витрат на 0,6 в.п. є потенційним ризиком, оскільки може призводити до зниження ефективності виробництва, зростання ремонтних витрат та зниження технологічного рівня установи у довгостроковій перспективі.

Найменш статтею виявилися інші операційні витрати, частка яких збільшилася з 2,8 % у 2020 р. до 1,5 % у 2021 р., що становить зниження на 2,8 в.п. Такий ріст свідчить про підвищення ролі непрямих витрат — витрат на сторонні послуги, лабораторні аналізи, ремонтні роботи, логістичні та

адміністративні витрати. Нестабільність цієї статті також відображає загальну волатильність економічного середовища у воєнний період.

У цілому структурний аналіз показує, що основний зсув відбувся у бік збільшення частки матеріальних витрат і зменшення частки трудових та амортизаційних витрат. Це засвідчує зростання ресурсомісткості діяльності та підвищення фінансового навантаження на придбання матеріально-технічних ресурсів, що є типовим для аграрних установ в період нестабільності та інфляції. Підсумовуючи, можна стверджувати, що підприємство функціонує в умовах підвищеної вартості ресурсів, що вимагає посилення управління матеріальною складовою витрат, оптимізації непрямих витрат та активізації інвестицій в оновлення основних засобів.

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумки, можна зазначити, що за аналізований період структура товарної продукції стала менш диверсифікованою, зі значним домінуванням зернових культур і соняшнику. Скорочення обсягів виробництва та реалізації свідчить про зниження економічної активності господарства, тоді як збільшення частки окремих культур є наслідком не зростання їхнього виробництва, а швидшого скорочення інших позицій. Це підвищує ризики для господарства та знижує його стійкість до зовнішніх економічних і погодних факторів. Рівень рентабельності виробництва у 2020 р. становила 0,68%, у 2024 р. – лише 0,36%, тобто в 2024 році зменшилася на 0,32 процентних пункти. Таке стрімке зниження рівня рентабельності свідчить про низьку ефективність виробництва, високі витрати та недостатній рівень доходів від реалізації продукції. Хоча підприємство збільшувало вкладення в основні фонди та трудові ресурси, це не забезпечило пропорційного зростання валової продукції. Продуктивність на одиницю ресурсу (1 грн основних фондів або 1 працівник) знизилася більш ніж удвічі, що є сигналом до перегляду виробничих процесів і підвищення ефективності. Низький рівень рентабельності підтверджує, що підприємство не отримує достатнього прибутку на вкладені ресурси. Варто відокремити, що основними ризиками підвищення витрат без відповідного зростання виробництва, зниження ефективності використання основних фондів і трудових ресурсів.

ДДС ІОБ НААН України демонструє змішану динаміку оборотності: прискорився обіг запасів та покращилась швидкість погашення дебіторської заборгованості, проте знизилася ефективність використання активів і власного капіталу, а операційний цикл подовжився, що підтверджує необхідність оптимізації управління ресурсами для підвищення ефективності діяльності. Господарство демонструє відносно стабільну платоспроможність, збереження здатності покривати короткострокові зобов'язання та підтримання достатнього рівня ліквідності. Разом із тим спостерігається

зниження абсолютної ліквідності, що вказує на потребу у підвищенні частки грошових коштів для швидкого реагування на фінансові потреби. Отже, фінансові показники рентабельності та окупності капіталу свідчать про низьку ефективність використання активів і власного капіталу станції, незважаючи на покращення рентабельності реалізованої продукції та скорочення періоду окупності капіталу. Від’ємний коефіцієнт реінвестування та нестабільність рентабельності вказують на необхідність вдосконалення фінансового планування, підвищення ефективності використання ресурсів та активізацію реінвестування для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Структура витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України протягом 2020–2024 років зазнала помітних змін, хоча загальна пропорція основних елементів залишалася відносно стабільною. Витрати на оплату праці та матеріальні ресурси традиційно формують основу собівартості, однак їх співвідношення в динаміці свідчить про зміну пріоритетів та вплив зовнішніх факторів, таких як інфляційні процеси, подорожчання ресурсів та структурні трансформації у діяльності установи. В цілому відзначимо, що основними факторами зростання операційних витрат стали матеріальні ресурси та інші операційні витрати, тоді як витрати на оплату праці та соціальні внески зростали помірними темпами. Зниження амортизації може свідчити про недостатні інвестиції в оновлення основних засобів. В цілому динаміка витрат відображає як інфляційні процеси, так і специфічні умови функціонування аграрної галузі в період воєнної нестабільності, що потребує посилення контролю за ресурсами та оптимізації їх структури.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи удосконалення управління витратами в контексті підвищення прибутковості аграрного підприємства

В сучасних умовах функціонування аграрних підприємств питання удосконалення управління витратами набуває особливої актуальності, оскільки саме ефективне формування та контроль витрат визначають здатність суб'єкта господарювання забезпечувати стабільну прибутковість, конкурентоспроможність продукції та стійкість до зовнішніх ризиків. Аграрний сектор характеризується високою залежністю від природно-кліматичних умов, значною сезонністю виробничого циклу, мінливістю цін на продукцію та ресурси, підвищеним рівнем технологічних ризиків і коливанням ринкової кон'юнктури. У таких умовах традиційні підходи до управління витратами не забезпечують оптимального результату, що зумовлює необхідність пошуку та впровадження більш гнучких і науково обґрунтованих методів управління витратами, спрямованих на підвищення фінансових результатів діяльності підприємства [26].

Підвищення прибутковості аграрного підприємства неможливе без глибокого аналізу існуючої структури витрат, визначення факторів, що їх формують, а також впровадження системи бюджетування та контролю витрат, орієнтованої на результат. Одним із базових напрямів удосконалення системи управління витратами є оптимізація матеріальних витрат, які в аграрній сфері займають основну частку в собівартості продукції. Використання якісного посівного матеріалу, сучасних видів добрив, засобів захисту рослин і кормів потребує значних фінансових ресурсів, але водночас істотно впливає на урожайність та продуктивність тваринництва. Тому

підприємство повинно запроваджувати систему нормування та раціонального використання матеріальних ресурсів, формувати оптимальні рецептури кормів, впроваджувати точне землеробство та контролювати фактичне використання ресурсів порівняно із плановими показниками [36, с.210].

Наступним важливим напрямом є скорочення енергетичних витрат, які постійно зростають через подорожчання палива та електроенергії. Удосконалення управління енергоресурсами передбачає модернізацію машинно-тракторного парку, використання енергозберігаючих технологій, оптимізацію маршрутів руху техніки, застосування електронного моніторингу витрат палива, а також впровадження альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі, біогазові установки та теплові насоси. Використання відновлюваних джерел енергії дозволяє не лише зменшити собівартість продукції, а й підвищити енергетичну незалежність аграрного підприємства, особливо в умовах нестабільності постачання електроенергії та коливань ринкових цін [28, с.151].

Управління затратами в аграрній сфері потребує вдосконалення організації праці та оптимізації трудових витрат. Сезонний характер виробництва зумовлює необхідність використання гнучких режимів роботи, тимчасового найму працівників та механізмів стимулювання продуктивності праці. Ефективним шляхом є впровадження сучасних інформаційних систем обліку робочого часу, деталізація норм виробітку, автоматизація окремих процесів у рослинництві та тваринництві, зокрема доїльних систем, систем контролю мікроклімату та кормороздавачів. Раціональна організація праці сприяє зниженню непродуктивних витрат робочого часу, підвищенню ефективності персоналу та зменшенню витрат на оплату праці у розрахунку на одиницю продукції [14, с.112].

Важливою складовою системи управління витратами є застосування сучасних інструментів управлінського обліку. Традиційні методи калькулювання собівартості часто не дозволяють повною мірою оцінити вплив різних факторів на витрати, тому доцільним є впровадження

методологій ABC-костингу (облік витрат за видами діяльності), директ-костингу, системи стандарт-кост та калькуляції за центрами відповідальності. ABC-костинг дозволяє визначити, які саме операції формують найбільшу частину витрат і яку цінність вони створюють. Директ-костинг забезпечує можливість швидко оцінювати рентабельність окремих видів продукції та приймати оперативні управлінські рішення. Система стандарт-кост формує базові нормативи витрат і дозволяє контролювати їх відхилення, що сприяє своєчасному реагуванню на нераціональне використання ресурсів. Створення центрів відповідальності за витрати підвищує рівень управлінської дисципліни та стимулює керівників підрозділів до ефективнішого використання наданих ресурсів.

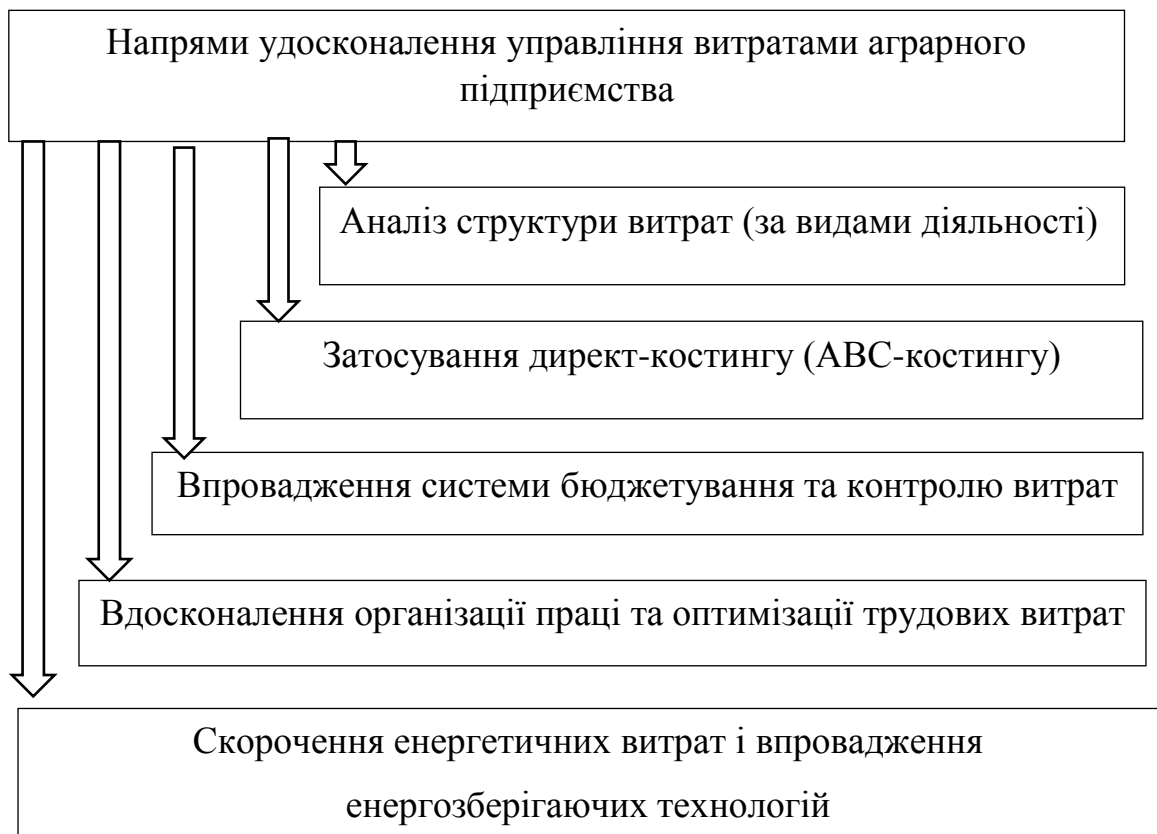

Рис.3.1. Напрями удосконалення управління витратами аграрного підприємства

Подальшим напрямом удосконалення системи управління витратами є запровадження повноцінної системи бюджетування, яка забезпечує

планування доходів, витрат, руху грошових коштів та інвестицій. Бюджетування дозволяє встановлювати економічно обґрунтовані цілі, контролювати їх виконання та аналізувати причини відхилень. У контексті аграрного підприємства важливо формувати виробничі бюджети на кожен культуру або галузь тваринництва, бюджети витрат на техніку, матеріали, паливо та енергію, а також бюджет капітальних інвестицій. Системний підхід до бюджетування дозволяє зменшити фінансові ризики, забезпечити збалансованість ресурсів та підвищити ефективність їх використання [35].

Особливу увагу слід приділити удосконаленню управління фінансовими ризиками, які сильно впливають на витратну частину та прибутковість аграрного підприємства. Ризики, пов'язані з несприятливими погодними умовами, хворобами тварин, волатильністю цін на продукцію, можуть призвести до значного зростання витрат або втрати врожаю. Тому підприємство має застосовувати інструменти аграрного страхування, диверсифікації виробництва, форвардні контракти та хеджування цінних ризиків. Управління ризиками сприяє збереженню стабільності витрат і забезпечує прогнозованість фінансових результатів діяльності [40].

У сучасному агробізнесі значного поширення набули цифрові інструменти управління виробничими процесами, що дозволяють оптимізувати витрати та підвищити прибутковість. Використання систем GPS-моніторингу техніки, датчиків вологості ґрунту, супутникових знімків, програм для моделювання врожайності та автоматизованого планування агротехнологічних операцій дає змогу точніше використовувати ресурси, уникати перевитрат та підвищувати продуктивність. Цифровізація управління витратами дозволяє зменшити витрати на паливо, середовище захисту рослин, добрива та технічне обслуговування, а також створює можливість для оперативної аналітики та прийняття рішень [22, с.529].

Не менш важливим напрямом є оптимізація логістичних витрат, які у структурі собівартості продукції часто займають значну частку. Для аграрного підприємства логістика включає транспортування сировини,

кормів, добрив, готової продукції, зберігання зерна та інших культур, а також витрати, пов'язані з перевалкою вантажів. Удосконалення логістичних процесів може здійснюватися через впровадження сучасних систем управління складськими запасами, використання власних або орендованих елеваторних потужностей, оптимізацію маршрутів перевезень, перегляд умов поставок та співпраці з трейдерами. Ефективна логістика сприяє зниженню витрат та покращенню якості обслуговування контрагентів [12, с.43].

У контексті підвищення прибутковості аграрного підприємства важливо приділяти увагу інноваційному розвитку, оскільки інновації сприяють зменшенню витрат на одиницю продукції та підвищенню її конкурентоспроможності. Запровадження нових сортів та гібридів, інноваційних агротехнологій, автоматизованих систем контролю якості продукції та передових методів управління ґрунтовою родючістю дозволяє підвищити урожайність при зниженні витрат. Інноваційний розвиток має включати інвестиції в наукові дослідження, партнерство з науково-дослідними установами, участь у грантових програмах і державних проєктах підтримки аграрного сектору [15].

Таким чином, удосконалення управління витратами в аграрному підприємстві є комплексним завданням, яке потребує стратегічного підходу, системності та використання сучасних інструментів управління. Ефективне управління витратами передбачає оптимізацію матеріальних, енергетичних, трудових та логістичних витрат, впровадження сучасних методів управлінського обліку та бюджетування, використання цифрових технологій, розвиток інновацій, а також активне управління ризиками.

Реалізація цих напрямів дозволить підприємству зменшити собівартість продукції, підвищити її рентабельність та забезпечити стійку прибутковість у довгостроковій перспективі, що є ключовою умовою успішної діяльності аграрного суб'єкта в умовах сучасного конкурентного середовища.

3.2. Оптимізація витрат при економетричному моделюванні та його вплив на підвищення прибутковості ДДС ІОБ НААН України

Оптимізація витрат аграрного підприємства виступає вирішальним інструментом підвищення його фінансової стійкості та прибутковості, особливо в умовах нестабільного ринкового середовища, зростання цін на ресурси та технологічної модернізації виробництва. Сучасні підходи до управління витратами ґрунтуються на використанні економетричних методів, що дозволяють кількісно оцінити вплив окремих факторів на собівартість і прибутковість та виробити оптимальні рішення щодо структури ресурсів. Метою економетричного моделювання є встановлення залежності між рівнем витрат і показниками виробничої діяльності, що забезпечує можливість не лише аналізу, а й прогнозування їх майбутньої динаміки [19, с.28].

Базовим інструментом є модель виробничої функції, яка описує залежність обсягу виробництва від витрат ресурсів. Для аграрного підприємства доцільно застосовувати функцію Кобба–Дугласа, у якій продуктивність залежить від обсягів капіталу та трудових ресурсів:

$$Q = AK^{\alpha}L^{\beta}, \quad (3.1)$$

Де Q – обсяг виробництва;

K – капітал (у тому числі машинно-тракторний парк, інвестиції у техніку);

L – трудові ресурси;

A – коефіцієнт технологічного рівня;

α і β – еластичності випуску за капіталом і працею.

Для оптимізації витрат виробничу функцію трансформують у вигляд мінімізації загальних витрат за умови забезпечення необхідного рівня випуску:

$$\min = C_K * K + C_L * L, \quad (3.2)$$

за умови:

$$Q_0 = AK^\alpha L^\beta, \quad (3.3)$$

Де CK і CL – ціни відповідних ресурсів.

Розв'язання цього завдання з використанням методу Лагранжа дозволяє визначити оптимальну структуру витрат і співвідношення використання праці та капіталу. У практичній роботі економетричні методи дають змогу оцінити еластичність витрат, тобто відсоткову зміну витрат при зміні певного фактора на 1 %:

$$E_{xi} = (\partial C / C) / (\partial xi / xi) \quad (3.4)$$

Якщо еластичність > 1 , фактор є критичним для витрат; якщо < 1 – зміна фактора мало впливає на собівартість. Це дає змогу визначити напрями оптимізації.

Наступним підходом до оптимізації є побудова регресійних моделей залежності витрат від основних виробничих факторів. Загальний вигляд лінійної моделі:

$$C = b_0 + b_1 * Y + b_2 * K + b_3 * L + b_4 * M + \varepsilon, \quad (3.5)$$

Де C – витрати;

Y – обсяг виробництва;

K – капітальні вкладення;

L – трудові ресурси;

M – матеріальні ресурси (насілля, добрива, пальне);

ε – випадкова похибка.

Коефіцієнти b_i відображають величину зміни витрат при зміні відповідного фактора. На основі моделі проводиться пошук оптимальних параметрів виробничого процесу шляхом мінімізації витрат при певному рівні випуску або максимізації прибутку. Для цього застосовується функція прибутку:

$$P = TR - TC, \quad (3.6)$$

Де TR – валовий дохід,

TC – загальні витрати.

Для знаходження оптимального обсягу виробництва, який забезпечує максимальний прибуток, використовується економетричний підхід «граничного аналізу», де оптимум досягається за умови:

$$MR=MC, \quad (3.7)$$

тобто граничний дохід дорівнює граничним витратам.

У сучасних умовах основними факторами, що визначають прибутковість аграрного підприємства, є: рівень інтенсивності виробництва, структура та ціна матеріальних ресурсів, продуктивність праці, технологічне оновлення, рівень енергозабезпечення та логістичні витрати. Економетричне моделювання дає змогу визначити, які з цих факторів мають найбільший вплив. Наприклад, у моделі типу:

$$П=a_0+a_1*C^{-1}+a_2-Tech+a_3*Y+a_4Risk+u, \quad (3.8)$$

Де ПП – прибутковість,

$-1C^{-1}$ – рівень зниження витрат,

$hTech$ – технологічний рівень,

Y – обсяг виробництва,

$Risk$ – ризики (кліматичні, ринкові, військові), можна визначити, який фактор має максимальний вплив на прибутковість у коротко- та довгостроковій перспективі.

Економетричні моделі дозволяють також проводити сценарний аналіз. Наприклад, зміна ціни на добрива на 10 %; оновлення техніки; оптимізація посівних площ; впровадження точного землеробства; зміна структури культур. На основі моделі можна обчислити прогнозний вплив таких дій на витрати і прибуток.

Отже, побудуємо економетричну модель залежності прибутку ДДС ІОБ НААН України від його витрат та здійснимо прогнозування прибутковості за допомогою кореляційно-регресійного аналізу з побудовою трендового рівняння, використовуючи дані додатку Б.

Аналіз динаміки доходів, вартості капіталу, активів та витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України за 2020–2024 роки свідчить

про суттєві структурні та фінансові зміни, що вплинули на ефективність роботи підприємства.

Прибутковість – це індикатор ефективності функціонування підприємства, що відображає здатність генерувати прибуток від використання ресурсів, капіталу чи витрат. Аналіз динаміки представлених показників свідчить про суттєві коливання результатів діяльності підприємства впродовж досліджуваного періоду, а також про значне погіршення фінансової ефективності після 2020 р. Проведемо детальне дослідження змін показників прибутковості ДДС ІОБ НААН України.

Рентабельність операційної діяльності становить в 2020–2024 рр. складала від 1,84 до 1,00, тобто зміна на $-0,84$ п.п. У 2020 р. підприємство отримувало 1,84 грн операційного прибутку на 1 грн витрат, що свідчить про високу ефективність операційної діяльності. Однак уже у 2021 р. показник різко знижується до 0,98, що означає зменшення прибутковості. У 2022–2024 рр. рентабельність стабілізується близько 1,00, тобто діяльність функціонує на межі беззбитковості. Загальна негативна тенденція ($-0,84$) вказує на втрату операційної ефективності, ймовірно через зростання витрат, зниження продуктивності або падіння маржі реалізації.

Рентабельність (дохідність) капіталу становила в 2020–2024 рр. від 2,31 до 0,93 (зміна $-1,38$ п.п. У 2020 р. кожна гривня капіталу приносила підприємству 2,31 грн доходу. Проте вже у 2021 р. спостерігається значне падіння — до рівня 0,65. Часткове відновлення у 2022–2023 рр. (1,20 та 1,04) свідчить про покращення оборотності капіталу, але у 2024 р. знову простежується зниження до 0,93. Загальна динаміка демонструє падіння ефективності використання капіталу на 60%, що зумовлено або зниженням доходів, або нераціональним збільшенням капітальних інвестицій без належної віддачі.

Рентабельність (дохідність) активів складала в 2020–2024 рр.: від 0,88 до 1,18 (зміна $+0,30$). Цей показник є одним із небагатьох, що демонструє позитивну динаміку. Зростання дохідності активів у 2024 р. свідчить про

покращення ефективності використання майнового потенціалу. Попри незначні коливання у 2021–2023 рр., загальна тенденція є зростаючою. Покращення може бути результатом оптимізації структури активів, підвищення оборотності оборотних коштів або списання малоефективних ресурсів.

Рентабельність (дохідність) витрат становить в 2020–2024 рр. змінювалась від 2,84 до 1,00, або на $-1,84$ п.п. Одним із найгірших є показник прибутковості витрат. У 2020 р. підприємство отримувало 2,84 грн доходу на 1 грн витрат, що свідчить про високий рівень економічної ефективності. Проте протягом наступних років рентабельність стрімко знижується та у 2021–2024 рр. тримається на рівні близького до 1,00. Загальне падіння на $-1,84$ вказує на суттєве підвищення собівартості продукції, погіршення маржинальності та зростання ресурсних витрат.

Рентабельність (прибутковість) капіталу за 2020–2024 рр. коливалась від 0,7941 до $-0,0018$ і при цьому показала зміну на $-0,7959$ п.п.

Це найбільш тривожний показник, який демонструє перехід від прибуткової до збиткової діяльності. У 2021 р. рентабельність капіталу стає негативною ($-0,0234$), у 2022 р. — майже нульовою, а у 2023–2024 рр. знову переходить у мінус. Зниження свідчить про те, що: капітал перестав приносити прибуток; проекти з використанням власного капіталу є малорентабельними або збитковими; доходи не покривають вартість капіталу.

Рентабельність (прибутковість) активів в 2020–2024 рр.: від 0,5683 до $-0,0020$ (зміна $-0,5703$ п.п). У 2020 р. підприємство отримувало значну віддачу від активів, проте подальше падіння зумовило перехід у збитковий стан. У 2021 р. значення різко падає до $-0,0169$, що свідчить про недостатню ефективність використання матеріально-технічної бази. У наступні роки значення залишаються близькими до нульових, а в 2024 р. знову фіксується збитковість. Це означає, що навіть за збереження активів доходи підприємства не формують додатної маржі.

Рентабельність (прибутковість) витрат за 2020–2024 рр.: від 1,8376 до – 0,0017 (зміна –1,8392). Цей показник демонструє найгіршу динаміку серед усіх. У 2020 р. витрати забезпечували суттєвий прибуток, проте вже у 2021 р. прибутковість стає негативною. Подальші коливання в діапазоні біля нуля вказують на глибоку кризу ефективності витратної діяльності. Зміна на –1,8392 є показником катастрофічного падіння результативності інвестицій у витрати, що свідчить про: неефективну структуру витрат, відсутність контролю та оптимізації, зниження маржі продукції, підвищення собівартості через зовнішні чинники (інфляцію, логістичні ризики, воєнні чинники).

Побудуємо трендове рівняння доходів, витрат та рентабельності підприємства і графічне відображення трендового аналізу(рисунок 3.2) використовуючи дані таблиці 3.1.

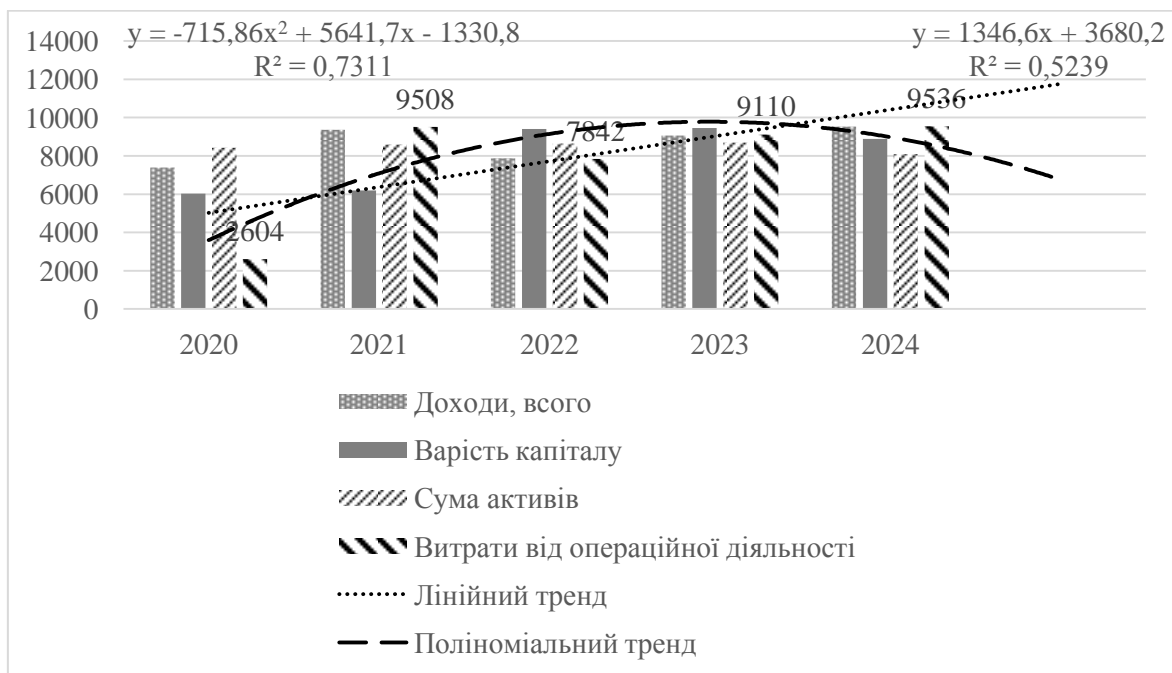

Рис. 3.2. Аналітичні тренди витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Зношеність та старіння матеріально-технічної бази негативно впливають на продуктивність та економічні результати підприємства, обмежуючи потенціал для розширення діяльності.

Вихідна інформація для побудови кореляційно-регресійної залежності доходів і операційних витрат підприємства

Таблиця 3.1

Вихідна інформація для побудови кореляційно-регресійної залежності доходів і операційних витрат

Роки	Сума доходів, тис.грн.	Сума операційних витрат, тис. грн.
2020	7389	2604
2021	9363	9508
2022	7892	7842
2023	9061	9110
2024	9520	9536

Графічне зображення кореляційно-регресійної залежності доходів і операційних витрат підприємства наведено на рис. 3.3.

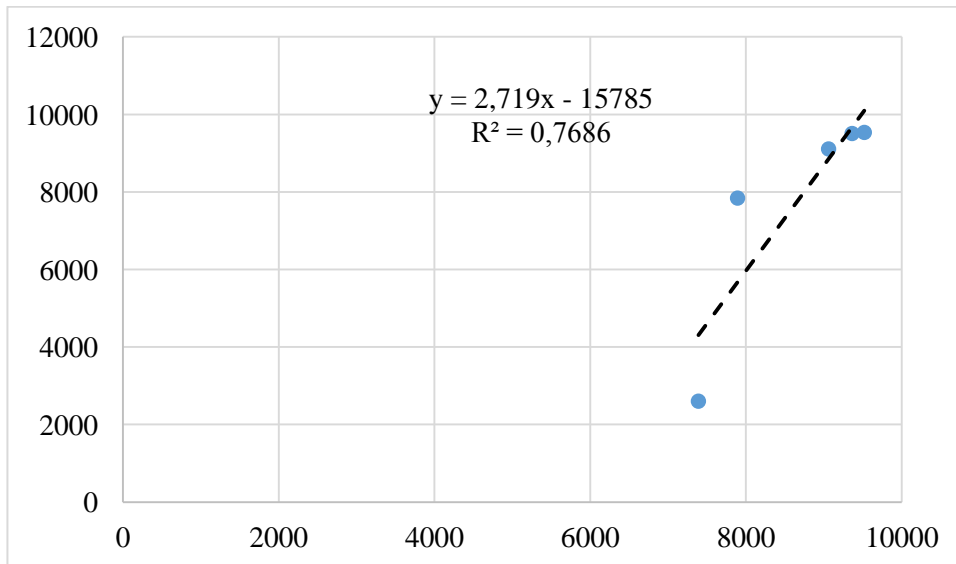

Рис.3.3. Кореляційно-регресійна залежність доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Протягом п'ятирічного періоду підприємство демонструвало загалом позитивну тенденцію щодо нарощення доходів: їх величина зросла з 7389 тис. грн у 2020 році до 9520 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 2131 тис. грн або 128,84 %. Це свідчить про розширення обсягів діяльності, активізацію реалізації продукції або зростання цін на неї. Однак динаміка витрат та вартості капіталу вказує на значно швидші темпи їхнього збільшення порівняно з темпом приросту доходів.

Таблиця 3.2

Вихідна інформація для побудови кореляційно-регресійної залежності операційних витрат і капіталу

Роки	Сума операційних витрат, тис.грн.	Вартість капіталу, тис. грн.
2020	2604	6026
2021	9508	6196
2022	7842	9410
2023	9110	9448
2024	9536	8892

Відобразимо графічно побудовану модель кореляційно-регресійної залежності операційних витрат і капіталу підприємства наведимо на рис. 3.4.

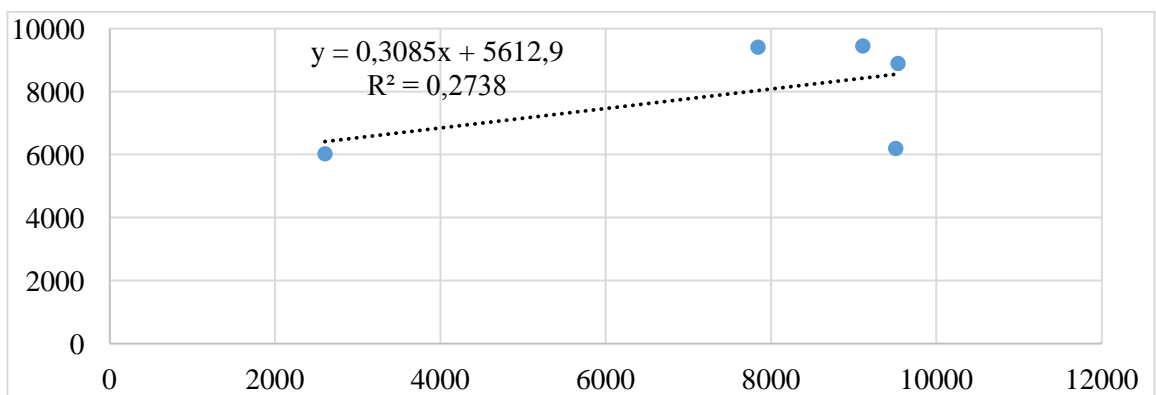

Рис.3.4. Кореляційно-регресійна залежність операційних витрат і капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Особливо стрімко зросла вартість капіталу, яка піднялася з 6026 тис. грн до 8892 тис. грн, тобто на 2866 тис. грн або 147,56 %. Це означає, що залучення, утримання та використання капітальних ресурсів стало суттєво дорожчим. Зростання вартості капіталу може бути зумовлене підвищенням відсоткових ставок, інфляцією, переоцінкою основних засобів або зміною структури фінансування підприємства. Така динаміка свідчить про підвищення фінансового навантаження та ризиків, оскільки значний ріст вартості капіталу випереджає ріст доходів.

Таблиця 3.3

Вихідна інформація для побудови кореляційної моделі залежності операційних витрат і активів

Роки	Сума операційних витрат, тис.грн.	Вартість активів, тис.грн.
2020	2604	8420
2021	9508	8590
2022	7842	8634
2023	9110	8689
2024	9536	8083

Сума активів підприємства демонструє нестійку тенденцію: у 2020 році вона становила 8420 тис. грн, у 2024 році — 8083 тис. грн, що означає зменшення на 337 тис. грн або до 96 % від рівня базового року. Така динаміка свідчить про поступове скорочення майнової бази, що може бути наслідком списання зношених основних засобів, нестачі інвестицій в оновлення, а також зменшення оборотних активів.

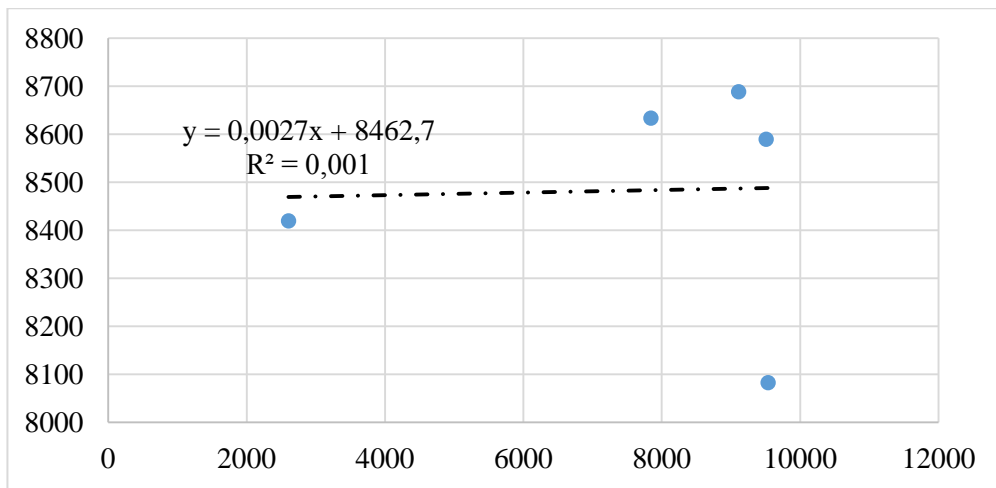

Рис.3.5. Кореляційно-регресійна залежність операційних витрат і активів ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Таблиця 3.4

Вихідна інформація для побудови кореляційно-регресійної залежності залежності операційних витрат і прибутку

Роки	Сума витрат	Прибуток, тис. грн.
2020	2604	4785
2021	9508	-145
2022	7842	50
2023	9110	-49
2024	9536	-16

Найсуттєвим негативним фактором є різке збільшення витрат від операційної діяльності, які зросли в 3,66 раза — з 2604 тис. грн у 2020 році до 9536 тис. грн у 2024 році. Абсолютне зростання становить 6932 тис. грн, що вказує на значну інтенсифікацію витратного навантаження. Такий стрімкий ріст свідчить про високі темпи подорожчання матеріальних ресурсів, енергоносіїв, оплати праці, а також зростання непрямих витрат.

Особливо слід зазначити, що темп зростання витрат значно перевищує темп зростання доходів, що погіршує рентабельність діяльності та ставить під загрозу фінансову стабільність.

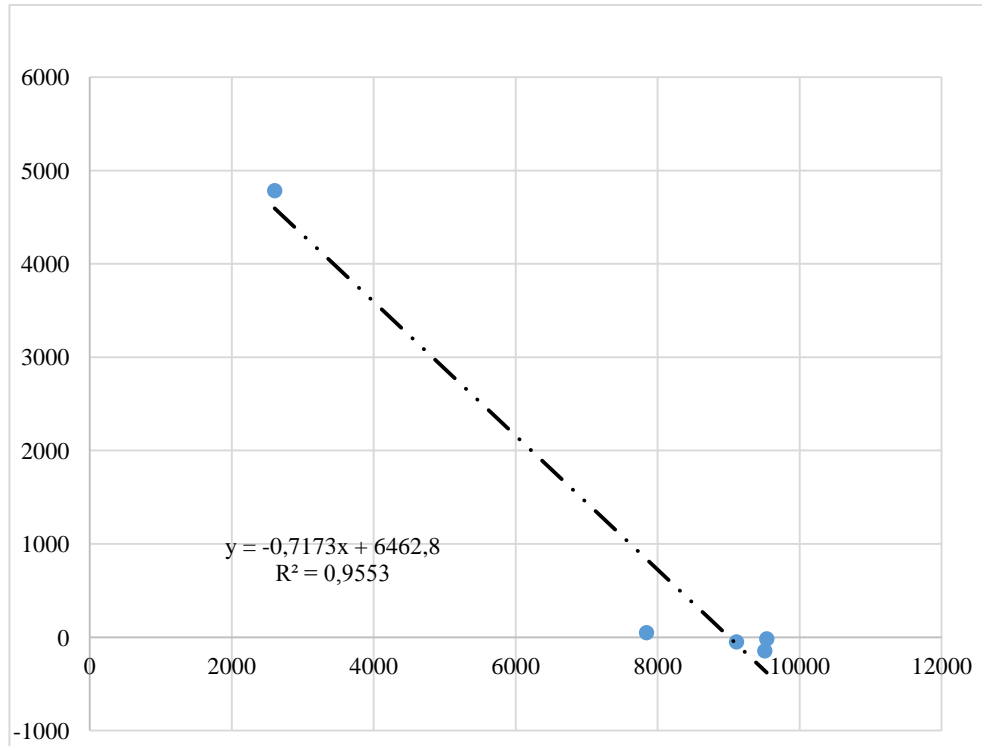

Рис.3.6. Кореляційно-регресійна залежність прибутку і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Найбільша залежність проведеного кореляційно-регресійного аналізу спостерігається між прибутком і операційними витратами підприємства, на що вказує високий рівень показника детермінації $R^2 = 0,9553$, тобто вказує на щільність взаємозв'язку досліджених елементів на рівні 95,53 % з отриманим рівнянням побудованої моделі : $y = -0,7173x + 6462,8$.

Меншою, але теж високою є залежність кореляційно-регресійної моделі, яка спостерігається між доходами і операційними витратами ДДС ІОБ НААН України. що видно на рисунку 3.3, і має лінійне рівняння $y = 2,719x - 15785$ з коефіцієнтом апроксимації $R^2 = 0,7686$, що доводить рівень впливу операційних витрат на суму отриманих доходів рівні 76,на 86 %.

Таблиця 3.5

Вихідні дані залежності операційних витрат від доходів
"Дніпропетровської дослідної станції інституту овочівництва і
баштанництва НААН Укаїни"

Роки	Вихідні дані		Розрахункові елементи						
	Сума доходів, тис.грн.	Сума операційних витрат, тис.гр.	X- X _{ср}	Y- Y _{ср}	(X- X _{ср})* *(Y- Y _{ср})	(X- X _{ср}) ²	(Y- Y _{ср}) ²	X ²	X*Y
2020	7389	2604	-5116,0	-1256,0	6425696	26173456	1577536	6780816	19240956
2021	9363	9508	1788,0	718,0	1283784	3196944	515524	90402064	89023404
2022	7892	7842	122,0	-753,0	-91866	14884	567009	61496964	61889064
2023	9061	9110	1390,0	416,0	578240	1932100	173056	82992100	82545710
2024	9520	9536	1816,0	875,0	1589000	3297856	765625	90935296	90782720
Σ2020: 2024	43225,00	38600,00	X	X	9784854	34615240	3598750	332607240	343481854

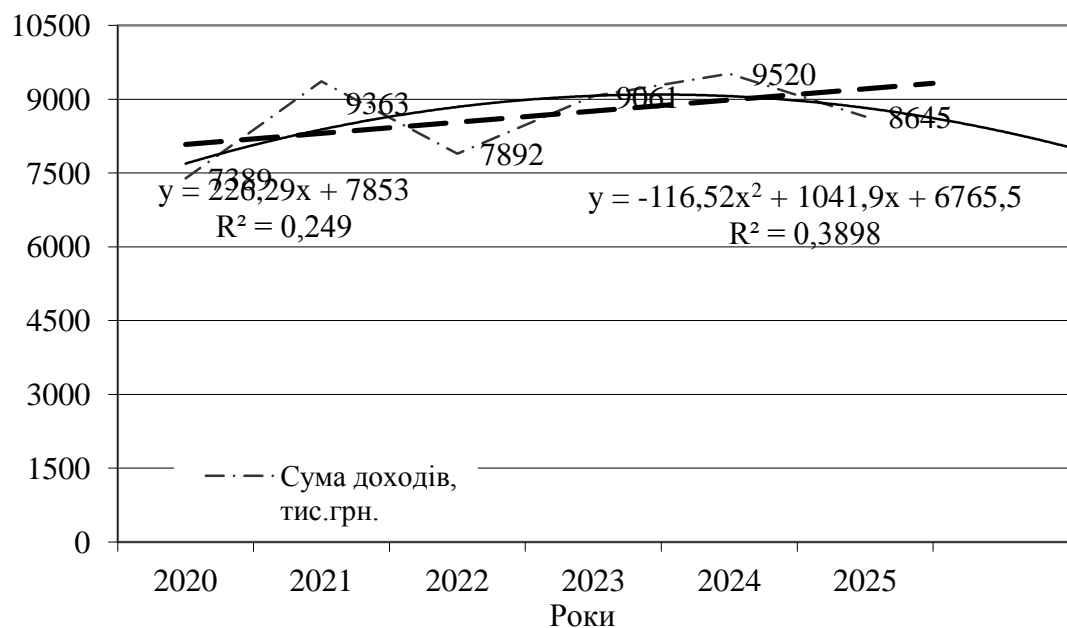

Рис.3.7. Оцінка трендового аналізу доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України за 2020-2024 рр.

Кореляційна залежність операційних витрат від доходів «ніпропетровської дослідної станції інституту овочівництва і баштанництва НААН Укаїни свідчить про тісну взаємозалежність досліджуваних

параметрів, а саме лінійне рівняння становить : $y = -116,52x^2 + 1041,9x + 6765,5$ при коефіцієнті детермінації $R^2 = 0,3898$.

Таблиця 3.6

Допоміжна таблиця для розрахунків рівнянь тренда операційних витрат

Вихідні дані		Елементи для розрахунку параметрів							
		$y_t = a_0 + a_1 * t$				$y_t = a_0 + a_1 * t + a_2 * t^2$			
Роки	Сума операційних витрат	t	t ²	yt	y _t	t ³	t ⁴	yt ²	y _t
2020	2604	1	2022	2023	2024	1	1	5265288	26345,82
2021	9508	2	4	19016	7713,655835	8	16	38032	2891,806
2022	7842	3	9	23526	7720	27	81	70578	2990,775
2023	9110	4	16	36440	7726,344165	64	256	145760	3113,029
2024	9536	5	25	47680	7732,688331	125	625	238400	3258,569
2025	7720								
Σ 2020 : 2024	38600	15	2076	128685	32916,68833	225	979	5758058	38600,0

Відобразимо графічно аналітичне прогнозування доходів ДДС ІОБ НААН України на рисунку 3.8.

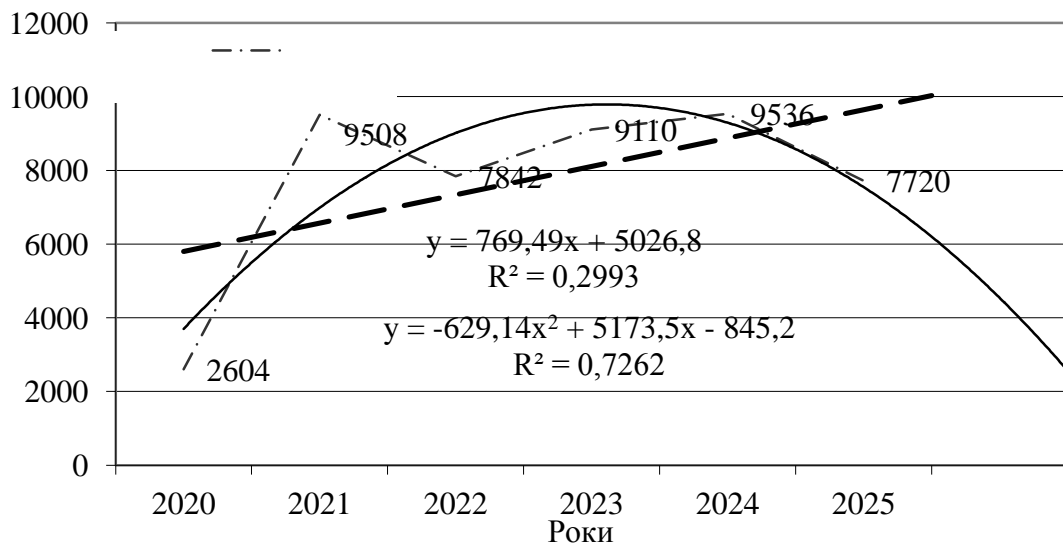

Рис.3.8. Аналітичне прогнозування доходів і операційних витрат ДДС ІОБ НААН України

Отже, прогнозне значення операційних витрат становить на наступний рік 7720 тис.грн. за параболічним рівнянням $y = -629,14x^2 + 5173,5x - 845,2$, при значенні коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,7262$, який свідчить про тісну взаємозалежність досліджених параметрів. При цьому обсяги доходів прогнозується на рівні 8645 тис.грн., прибуток підприємства складатиме 925 тис.грн. В цілому простежується стійка тенденція до збільшення аналізованих показників в прогнозному періоді.

Висновки до розділу 3

Оптимізація витрат у поєднанні з факторним аналізом забезпечує формування обґрунтованої стратегії прибутковості. Відповідно, аграрні підприємства отримують можливість не лише зменшувати собівартість, а й підвищувати продуктивність виробництва та ефективність використання ресурсів. Таким чином, застосування економетричних моделей є важливим елементом сучасного управління витратами і сприяє зміцненню фінансових результатів аграрного підприємства, забезпечуючи основу для стабільного розвитку та зростання конкурентних переваг.

У сучасних умовах основними факторами, що визначають прибутковість аграрного підприємства, є: рівень інтенсивності виробництва, структура та ціна матеріальних ресурсів, продуктивність праці, технологічне оновлення, рівень енергозабезпечення та логістичні витрати.

Прибутковість – це індикатор ефективності функціонування підприємства, що відображає здатність генерувати прибуток від використання ресурсів, капіталу чи витрат. Аналіз динаміки представлених показників свідчить про суттєві коливання результатів діяльності підприємства впродовж досліджуваного періоду, а також про значне погіршення фінансової ефективності після 2020 р.

Протягом п'ятирічного періоду підприємство демонструвало загалом позитивну тенденцію щодо нарощення доходів: їх величина зросла з 7389 тис. грн у 2020 році до 9520 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 2131 тис. грн або 128,84 %. Це свідчить про розширення обсягів діяльності, активізацію реалізації продукції або зростання цін на неї. Однак динаміка витрат та вартості капіталу вказує на значно швидші темпи їхнього збільшення порівняно з темпом приросту доходів.

Найсуттєвішим негативним фактором є різке збільшення витрат від операційної діяльності, які зросли в 3,66 раза — з 2604 тис. грн у 2020 році до 9536 тис. грн у 2024 році. Абсолютне зростання становить 6932 тис. грн,

що вказує на значну інтенсифікацію витратного навантаження. Такий стрімкий ріст свідчить про високі темпи подорожчання матеріальних ресурсів, енергоносіїв, оплати праці, а також зростання непрямих витрат.

Кореляційна залежність операційних витрат від доходів Дніпропетровської дослідної станції інституту овочівництва і баштанництва НААН Укаїни свідчить про тісну взаємозалежність досліджуваних параметрів. Отже, прогнозне значення операційних витрат становить на наступний рік 7720 тис.грн. за параболічним рівнянням $y = -629,14x^2 + 5173,5x - 845,2$, при значенні коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,7262$, який свідчить про тісну взаємозалежність досліджених параметрів. При цьому обсяги доходів прогнозується на рівні 8645 тис.грн., прибуток підприємства складатиме 925 тис.грн. В цілому простежується стійка тенденція до збільшення аналізованих показників в прогнозному періоді.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Витрати виступають найважливішим елементом функціонування аграрного підприємства та визначальним фактором його економічної ефективності і фінансової стійкості. Методологічна складова управління витратами забезпечує системність підходу до їх обліку, планування, аналізу та контролю. Вона передбачає класифікацію витрат за економічним змістом, їх нормування, планування бюджетів, використання аналітичних методів і цифрових технологій. Такий підхід дозволяє визначати резерви економії, прогнозувати собівартість продукції та формувати обґрунтовані управлінські рішення, що сприяє підвищенню рентабельності виробництва.

Роль витрат у діяльності аграрного підприємства є багатогранною. Вони відображають використання матеріальних, трудових, фінансових та амортизаційних ресурсів, впливають на формування собівартості продукції та рівень рентабельності. Класифікація витрат на постійні і змінні, прямі і непрямі, матеріальні та нематеріальні дозволяє більш точно оцінювати ефективність виробничих процесів і контролювати використання ресурсів. В умовах сезонності, циклічності та високої волатильності ринку управління витратами стає стратегічним інструментом забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємства.

Фінансові інструменти управління витратами дозволяють не лише контролювати витрати, а й оптимізувати використання ресурсів, прогнозувати фінансові результати та управляти ризиками. До таких інструментів належать бюджетування, калькулювання собівартості, аналіз «витрати - обсяг - прибуток», контролінг, управління запасами, застосування цифрових технологій та телематичних систем, страхування та фінансове хеджування. Вони забезпечують ефективне планування витрат, своєчасне виявлення перевитрат та обґрунтоване прийняття управлінських рішень.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що комплексне використання методологічних підходів, класифікації витрат та фінансових інструментів дозволяє аграрному підприємству оптимізувати виробничі процеси, зменшити собівартість продукції, підвищити рентабельність і забезпечити довгострокову фінансову стійкість. Системне управління витратами є важливим чинником підвищення ефективності, конкурентоспроможності та адаптивності підприємства до сучасних економічних, кліматичних та ринкових викликів. Такий підхід формує фундамент для стратегічного розвитку аграрного підприємства та створює умови для стабільного зростання його фінансових результатів у довгостроковій перспективі.

2. Підводячи підсумки, можна зазначити, що за аналізований період структура товарної продукції стала менш диверсифікованою, зі значним домінуванням зернових культур і соняшнику. Скорочення обсягів виробництва та реалізації свідчить про зниження економічної активності господарства, тоді як збільшення частки окремих культур є наслідком не зростання їхнього виробництва, а швидшого скорочення інших позицій. Це підвищує ризики для господарства та знижує його стійкість до зовнішніх економічних і погодних факторів. Рівень рентабельності виробництва у 2020 р. становила 0,68%, у 2024 р. – лише 0,36%, тобто в 2024 році зменшилася на 0,32 процентних пункти. Таке стрімке зниження рівня рентабельності свідчить про низьку ефективність виробництва, високі витрати та недостатній рівень доходів від реалізації продукції. Хоча підприємство збільшувало вкладення в основні фонди та трудові ресурси, це не забезпечило пропорційного зростання валової продукції. Продуктивність на одиницю ресурсу (1 грн основних фондів або 1 працівник) знизилася більш ніж удвічі, що є сигналом до перегляду виробничих процесів і підвищення ефективності. Низький рівень рентабельності підтверджує, що підприємство не отримує достатнього прибутку на вкладені ресурси. Варто відокремити, що основними ризиками підвищення витрат без відповідного зростання виробництва, зниження ефективності використання основних фондів і трудових ресурсів.

ДДС ІОБ НААН України демонструє змішану динаміку оборотності: прискорився обіг запасів та покращилась швидкість погашення дебіторської заборгованості, проте знизилася ефективність використання активів і власного капіталу, а операційний цикл подовжився, що підтверджує необхідність оптимізації управління ресурсами для підвищення ефективності діяльності. Господарство демонструє відносно стабільну платоспроможність, збереження здатності покривати короткострокові зобов'язання та підтримання достатнього рівня ліквідності. Разом із тим спостерігається зниження абсолютної ліквідності, що вказує на потребу у підвищенні частки грошових коштів для швидкого реагування на фінансові потреби. Отже, фінансові показники рентабельності та окупності капіталу свідчать про низьку ефективність використання активів і власного капіталу станції, незважаючи на покращення рентабельності реалізованої продукції та скорочення періоду окупності капіталу. Від'ємний коефіцієнт реінвестування та нестабільність рентабельності вказують на необхідність вдосконалення фінансового планування, підвищення ефективності використання ресурсів та активізацію реінвестування для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Структура витрат операційної діяльності ДДС ІОБ НААН України протягом 2020–2024 років зазнала помітних змін, хоча загальна пропорція основних елементів залишалася відносно стабільною. Витрати на оплату праці та матеріальні ресурси традиційно формують основу собівартості, однак їх співвідношення в динаміці свідчить про зміну пріоритетів та вплив зовнішніх факторів, таких як інфляційні процеси, подорожчання ресурсів та структурні трансформації у діяльності установи. В цілому відзначимо, що основними факторами зростання операційних витрат стали матеріальні ресурси та інші операційні витрати, тоді як витрати на оплату праці та соціальні внески зростали помірними темпами. Зниження амортизації може свідчити про недостатні інвестиції в оновлення основних засобів. В цілому динаміка витрат відображає як інфляційні процеси, так і специфічні умови

функціонування аграрної галузі в період воєнної нестабільності, що потребує посилення контролю за ресурсами та оптимізації їх структури.

3. Оптимізація витрат у поєднанні з факторним аналізом забезпечує формування обґрунтованої стратегії прибутковості. Відповідно, аграрні підприємства отримують можливість не лише зменшувати собівартість, а й підвищувати продуктивність виробництва та ефективність використання ресурсів. Таким чином, застосування економетричних моделей є важливим елементом сучасного управління витратами і сприяє зміцненню фінансових результатів аграрного підприємства, забезпечуючи основу для стабільного розвитку та зростання конкурентних переваг.

У сучасних умовах основними факторами, що визначають прибутковість аграрного підприємства, є: рівень інтенсивності виробництва, структура та ціна матеріальних ресурсів, продуктивність праці, технологічне оновлення, рівень енергозабезпечення та логістичні витрати.

Прибутковість – це індикатор ефективності функціонування підприємства, що відображає здатність генерувати прибуток від використання ресурсів, капіталу чи витрат. Аналіз динаміки представлених показників свідчить про суттєві коливання результатів діяльності підприємства впродовж досліджуваного періоду, а також про значне погіршення фінансової ефективності після 2020 р.

Протягом п'ятирічного періоду підприємство демонструвало загалом позитивну тенденцію щодо нарощення доходів: їх величина зросла з 7389 тис. грн у 2020 році до 9520 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 2131 тис. грн або 128,84 %. Це свідчить про розширення обсягів діяльності, активізацію реалізації продукції або зростання цін на неї. Однак динаміка витрат та вартості капіталу вказує на значно швидші темпи їхнього збільшення порівняно з темпом приросту доходів.

Найсуттєвішим негативним фактором є різке збільшення витрат від операційної діяльності, які зросли в 3,66 раза — з 2604 тис. грн у 2020 році до 9536 тис. грн у 2024 році. Абсолютне зростання становить 6932 тис. грн,

що вказує на значну інтенсифікацію витратного навантаження. Такий стрімкий ріст свідчить про високі темпи подорожчання матеріальних ресурсів, енергоносіїв, оплати праці, а також зростання непрямих витрат.

Кореляційна залежність операційних витрат від доходів Дніпропетровської дослідної станції інституту овочівництва і баштанництва НААН Укаїни свідчить про тісну взаємозалежність досліджуваних параметрів. Отже, прогнозне значення операційних витрат становить на наступний рік 7720 тис.грн. за параболічним рівнянням $y = -629,14x^2 + 5173,5x - 845,2$, при значенні коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,7262$, який свідчить про тісну взаємозалежність досліджених параметрів. При цьому обсяги доходів прогнозується на рівні 8645 тис.грн., прибуток підприємства складатиме 925 тис.грн. В цілому простежується стійка тенденція до збільшення аналізованих показників в прогнозному періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчева Н.О. , Гринченко О.В. Проблеми забезпечення прибутковості підприємств аграрного сектору економіки на сучасному етапі. «Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка».2024. С. 11-22. Вип.20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.1>
2. Артамонова Н., Артамонов Є.Сучасні методи оперативного та стратегічного управління витратами. Зарубіжний досвід та українські реалії. Нуковий вісник Одеського національного економічного університету. Сер.:Економічні науки. 2015. №232.С.5-21.
3. Бірюков Є.І., Гарафонова О.І., Худолей В.Ю. Управління витратами аграрного підприємства в умовах цифрових трансформацій. 2023. «Economic Synergy». Вип.2. С 48-61. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-4>.
4. Бондаренко Н., Кудлай А. Прибутковість сільськогосподарських підприємств України: сучасний сатн, динаміка та шляхи підвищення. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. Галицький економічний вісник. 2022. №4 (77). URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.04.
5. Борисюк Я.В., Семеняка Я.В. Формування системи управління витратами підприємства. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2017. №6. С.15-23. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/borysiuk.pdf>.
6. Вакуленко В., Мялковський В., Юнтао Л. Оптимізація витрат виробництва продукції рослинництва на прифронтових територіях. 2024. Збірник наукових праць Державного податкового університету. Вип.1. С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2024.1>.
7. Вакуленко В.Л., Мялковський В.А., Юнтао Л. Шляхи підвищення ефективності управління витратами виробництва продукції рослинництва в умовах воєнного стану. «Підприємництво і торгівля». 2024. Вип.40. С. 14-19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-40-02>.

8. Варченко О.М., Свиноус І.В., Іванова Л.С, Ткаченко К.В., Биба В.А. Методичні підходи до управління витратами. *Агросвіт*. 2020. №12. С.19-26. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.12.19.
9. Гоменюк М.О. Вдосконалення управління витратами у сільськогосподарських підприємствах. *«Економіка АПК»*. 2017. №6. С.8-12.
10. Грицай О.І. Застосування методів управління витратами інноваційної діяльності підприємств. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13811/1/3_9-15_Vis_720_Menegment.pdf.
11. Дідур К.М. Підвищення прибутковості аграрних підприємств як інструмент зміцнення продовольчої безпеки країни. *Електронний фаховий журнал «Ефективна економіка»*. 2024. №10. URL <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/11617>.
12. Добрунік Т. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами операційної діяльності аграрних підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. № 6. С. 30-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Naykvo_2019_6_4.
13. Довжик О.О., Гаркуша С.А. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств. 2016. *«Економічний аналіз»*. 2016. Т.23. № 2. С.37-44.
14. Каришин Н. Бюджетування в системі управління підприємствами харчової промисловості. *«Галицький економічний вісник»*. 2022. №1(34). С.108–114.
15. Коломієць Т., Фурдик О. Напрями стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-113>.
16. Костирко А.Г. Стратегічні напрями управління витратами аграрних підприємств. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/-19-8.pdf>.
17. Кучер М.М., Рябовол І. С. Показники ефективності управління виробництвом: організаційні аспекти. *«Інфраструктура ринку»*. 2019. Вип.37. С.299-303.

18. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., РудичА.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. «Держава та регіони». 2020. №4 (115). С. 140-147. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-4-24>.

19. Марченко А.І. Підвищення прибутковості і діяльності підприємства. Економіка АПК. 2023. №4. С.25-34.

20. Матвєєва Н.М., Славута О.І. Управління витратами: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 157 с.

21. Москаленко В.А. Механізм впровадження системи управління витратами на підприємствах агропромислового виробництва. Економіка. 2021. №1. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2021.227425>.

22. Москаленко В.А. Управління витратами в підприємствах агропромислового комплексу. «Економіка і суспільство». Мукачівський державний університет. 2018. Вип. 19. С. 527-532. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-80>.

23. Муляр Т.С. Особливості управління витратами сільськогосподарських підприємств. «Економіка та держава». 2014. №6. С.74-77.

24. Назаренко С.А., Фейш М.О. Підходи до формування системи управління витратами на підприємстві. «Економіка і суспільство». 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-40>.

25. Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318, зі змінами і доповненнями.

26. Потишняк О.М. Механізм управління витратами інтегрованого виробництва 2013. «Ефективна економіка». 2018. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4341>.

27. Присяжненко В.М., Філяр С.В. Управління витратами як інструмент підвищення прибутку підприємства АПК. «Проблеми системного підходу в економіці». 2025. Вип.1 (98). С.52-57.

28. Радіонова Н.Й. Удосконалення управління витратами підприємства за допомогою СВМ-методу. «Економічний простір : зб. наук. Праць». 2018. № 137. С. 149-158.
29. Решетняк О.І. Аналіз концепцій управління витратами. <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/298/1/Решетняк.pdf>.
30. Сас І.С. Миколайчук Ю.Р. Система управління витратами агропромислових підприємств: основи формування та напрями удосконалення. Стратегія економічного розвитку України. Вип.51, С.153–163 DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.153.163>.
31. Свистун Л. А. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. «Економіка і регіони». 2017. №4. С. 57 - 62.
32. Сергійчук О.О. Напрямки удосконалення управління витратами підприємства. 2024. URL: <http://library.econom.zp.ua:85/xmlui/handle/123456789/321>
33. Сидоренко Н.В. Шляхи вдосконалення управління витратами аграрного підприємства. Агросвіт. 2012. №6. URL: <https://core.ac.uk › download › pdf>.
34. Сотник І.М., Таранюк Л.М. Підприємництво, торгівля і біржова діяльність: підручник. Суми: ВТД «Університетська книга». 2018. 572с.
35. Танкушина К.К. Фінансове забезпечення аграрного сектора України в умовах війни. «Ефективна економіка». 2024. №11. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/5141>.
36. Цал-Цілко Ю.С. Витрати підприємства: Навчальний посібник. К.: Знання. 2015. 656с.
37. Чернякков Д.В. Управління витратами і прибутковістю діяльності аграрного підприємства: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»: спец. 073 «Менеджмент»; наук. кер. Н. О. Єфремова; Харків, 2023. 70 с.

38. Чумак Г. Управління витратами підприємства: функціональний аспект. «Modeling the development of the economic systems». 2022. №4. С.160-165. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-21>

39. Чучуліна К.В., Петровець О.С. Удосконалення системи управління витратами на сільськогосподарських підприємствах. Ефективна економіка. 2015. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4062>.

40. Шевченко Р.В. Огрунтування проекту вдосконалення системи управління витратами на підприємстві. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2023. URL:<https://ir.kneu.edu.ua/items/c53a9d88-d422-4d27-9b63-2c1e6ad89ba8>

41. Швчук А.С. Підвищення рентабельності як домінуючого показника фінансового аналізу аграрних підприємств. Агросвіт. 2025.

42. Швчук О.А. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах. <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/a108b68e-ad5d-4470-b07f-e9c6253ce1cb/content>.

43. Якушик Я.Д. Концептуальні підходи до управління витратами в системі економічної безпеки підприємства. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. №5-6. С. 211-216.

44. Яловега Л. В., Везуб О. В. Стратегічний управлінський облік у системі управління витратами агробізнесу: напрями інтеграції та розвитку. Актуальні питання економічних наук. Вип.12. 2025. URL:<https://doi.org/10.5281/zenodo.1579.1156>.

45. Яців І., Яців С. Управління витратами в конкурентних стратегіях сільськогосподарських підприємств. Ефективність використання виробничих ресурсів АПК. 2024. №31. С.121-128. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.017>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Динаміка фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р до 2020 р., (+/-)
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	1138,000	1429,000	4822,000	5002,000	4493,000	394,82
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,322	0,374	1,193	1,179	1,221	378,62
Маневреність робочого капіталу	0,526	0,358	0,618	0,417	0,436	82,81
Маневреність власних обігових коштів	0,511	0,403	0,089	0,066	0,076	14,95
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	1,903	2,802	4,732	6,488	8,009	420,85
Коефіцієнт покриття запасів	0,651	2,699	2,172	1,339	2,119	325,47
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,716	0,721	1,090	1,087	1,100	153,71
Коефіцієнт фінансової залежності	1,397	1,386	0,918	0,920	0,909	65,06
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,189	0,231	0,512	0,529	0,505	267,56
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,284	0,279	0,277	0,276	0,296	104,17
Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	2,517	2,588	3,931	3,947	3,714	147,56
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,716	0,721	1,090	1,087	1,100	153,71

ДОДАТОК Б

Оцінка прибутковості ДДС ІОБ НААН України

Значення	2020	2021	2022	2023	2024	Зміни 2020р. до 2024 р., -/-	Зміни 2020р. до 2024 р., %
Доходи, всього	7389	9363	7862	9061	9520	2131	128,84
Варість капіталу	6026	6196	9410	9448	8892	2866	147,56
Сума активів	8420	8590	8634	8689	8083	-337	96,00
Витрати від операційної діяльності	2604	9508	7842	9110	9536	6932	366,21
Рентабельність операційної діяльності	1,84	0,98	1,00	0,99	1,00	-0,84	-
Рентабельність (Дохідність) капіталу	2,31	0,65	1,20	1,04	0,93	-1,38	-
Рентабельність (Дохідність) активів	0,88	1,09	0,91	1,04	1,18	0,30	-
Рентабельність (Дохідність) витрат	2,84	0,98	1,00	0,99	1,00	-1,84	-
Рентабельність (прибутковість) капіталу	0,7941	-0,0234	0,0021	-0,0052	-0,0018	-0,7959	-
Рентабельність (прибутковість) активів	0,5683	-0,0169	0,0023	-0,0056	-0,0020	-0,5703	-
Рентабельність (прибутковість) витрат	1,8376	-0,0153	0,0026	-0,0054	-0,0017	-1,8392	-